

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥ*

Α'

ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΙΣ, ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΕΝ Τῷ ΔΙΚΑΙῳ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Δ. Θ., Π. Ν.

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ Ρ.Ε.
ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Γενικῶς περὶ τῶν πνευματικῶν ἐξελίξεων κατὰ
τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ μετ' αὐτήν.

Ἡ ἐκκοσμικεύσις τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε. προῦκάλεσε μεγάλας ἀντι-
δράσεις οὐ μόνον ἐκ μέρους διακεκριμένων προσωπικοτήτων τῆς Δύσεως,
ἀλλὰ καὶ εὐρέων τμημάτων τοῦ πληρώματος τῆς Ρ.Ε. Αἱ ἀντιδράσεις αὗται
προσέλαβον ποικίλας μορφὰς καὶ ἐπεξετάθησαν εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐκδη-
λώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ, κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐν γένει
βίου τῆς Δύσεως. Ἡ θλιβερωτέρα ἴσως διαπίστωσις ἐν προκειμένῳ εἶναι,
ὅτι αἱ ἀνωτέρω ἀντιδράσεις δὲν ἀπεσκόπουν πᾶσαι εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ
ἀνανέωσιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε. καὶ τὴν ἐπάνοδον ταύτης εἰς τὸ πνεῦμα
καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Δὲν εἶχον ἄλλαις λέξεσι πᾶσαι
θετικὸν καὶ δημιουργικὸν χαρακτήρα. Ὁ ἐκ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ δικαίου
τῆς Ρ.Ε. καὶ ἐκ τῆς ἀλλοιώσεως θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς
πίστεως ὑπὸ τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης σκανδαλισμὸς ὑπῆρξε τόσον μέγας,
ὥστε μεγάλα τμήματα τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ἀπεξενώθησαν ἔκτοτε τῆς Ρ.Ε.
καὶ γενικώτερον τῆς θρησκείας. Ἀλλὰ καὶ σημαντικὴ μερὶς ἐξ ἐκείνων,
ὅτινες ἠγωνίσθησαν ἐπὶ τοῦ καθαρῶς θρησκευτικοῦ πεδίου ἐναντίον τῆς
ἐκκοσμικεύσεως καὶ τῆς νομιμοποιήσεως τῆς Ρ.Ε. καὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ
Παπισμοῦ, ἀντιληφθεῖσα τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν τῆς ἀπεσχίσθη ἐκ
τῆς Ρ.Ε. καὶ συνέτηξε αὐτοτελεῖς καὶ αὐτονόμους θρησκευτικὰς κοινότητας.
Εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὴν Ρ.Ε. παρέμειναν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἰσχυραὶ
ἀναγεννητικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διαφύλαξιν καὶ τοῦτ'

* Συνέχεια ἀπὸ σελ. 579 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

αὐτὸ διάσωσιν τῆς Ρ.Ε. ἐκ τῆς ἐπαπειλουμένης λόγῳ τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἀποσυνθέσεως καὶ διαλύσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές, ὅτι οἱ ἀγωνισθέντες κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. θὰ ἠδύναντο νὰ διαιρεθοῦν εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας· α) εἰς τοὺς ἀγωνισθέντας ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε. καὶ ἐπιδιώξαντας τὴν ἐκ τῶν ἔσω ἀναγέννησιν αὐτῆς κυρίως διὰ τῆς πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ· β) εἰς τοὺς ἀποσχιθέντας ἀπὸ τῆς Ρ.Ε. καὶ ἀποτελέσαντας ἰδίᾳς θρησκευτικᾶς κοινότητας. γ) εἰς τοὺς ἀποξενωθέντας οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Ρ.Ε. ἀλλὰ καὶ τῆς θρησκείας ἐν γένει. Εἰς τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας δεόν νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Πολιτείας, οἵτινες ἐπέζητουν τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας εἰς τὰ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰ των καθήκοντα. Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀγωνισθέντων ἐπὶ τοῦ καθαρῶς θρησκευτικοῦ πεδίου κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. συνίστατο κατὰ κανόνα εἰς τὴν ἄρνησιν καὶ ἀποκήρυξιν τῆς νομιμοποιήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς³³⁶ καὶ τῶν συντελεσάντων εἰς αὐτὴν παραγόντων καὶ δὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ Δικαίου, τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας, τοῦ ἐνδοκοσμικισμοῦ καὶ ὀρθολογισμοῦ ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας καὶ μεθόδου³³⁷. Τὸ κυριώτερον αἰτήμα τῶν συνίστατο εἰς τὴν διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος ἀποκατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν πνευματικῆς καὶ ὑπερκοσμίου κοινωνίας τῆς ἀγάπης, τῆς ὁποίας ἀληθῆς κεφαλὴ εἶναι αὐτὸς ὁ θεῖος τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτής. Ἰδίᾳ ἢ κάθαρσις τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς σιδηροῦν παραπέτασμα ἐκάλυπτε τὴν ὄρατὴν Ἐκκλησίαν διαχωρίζων αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς Κεφαλῆς, συνίστα τὴν οὐσιώδη ἐπιδιώξιν πάντων σχεδὸν τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ μετ' αὐτὴν κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. "Ὅθεν ἡ προβολὴ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ θείου καὶ ὑπερκοσμίου ὀργανισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἀληθῆς καὶ μοναδικῆ κεφαλὴ εἶναι αὐτὸς ὁ Κύριος, συνεδύαζετο μετὰ τῆς καταπολεμήσεως τῆς νομιμοποιήσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς Ρ.Ε. εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἵτινες μετέβαλλον αὐτὴν εἰς καθαρῶς ἐγκόσμιον ὀργανισμόν. Σπουδαιότατη ὑπῆρξεν ἐν προκειμένῳ ἡ συμβολὴ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως³³⁸ καὶ δὴ τοῦ ἐκ

336. Πρβλ. W. H a u c k, ἐνθ' ἄν. σελ. 17 ἐξ.

337. Πρβλ. A. D e m p f, ἐνθ' ἄν. σελ. 333 κριτικὴν τοῦ βιβλίου A n o n y m u s, Commentarius in Isaiam, Venedig 1519 «Hier spricht der Hass gegen die heidnische Wissenschaft der Dekretalien, der legistae und decretistae und gegen die aristotelisierende Scholastik, gegen die theologie philosophantes, gegen die Verderbnis der christlichen Spiritualität sich mit ungebändigter Schrofheit aus. Die derbe Sprache der Propheten verführt zu einer unerbittlichen und fanatischen Kritik aller Stände, besonders der feudalen Kleriker».

338. Πρβλ. U. Berliere, L' ordre manastique des origines au Xlle siècle, Abbaye de Maredsous 1924, σελ. IX «je crois pouvoir affirmer que l' exposé

τῶν δημιουργῶν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν Κιστερσιανῶν (ιδρυθέντος ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Ροβέρτου ἐν Cistersium, Citeaux, τῷ 1098)³³⁹ ἁγίου Βερνάρδου, ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Κλαιρβώ (1091-1153), ὁ ὁποῖος καὶ ἐδέσποζεν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διάνοησιν τῆς Δύσεως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος. Ὁ ἁγ. Βερνάρδος θεωρεῖται ὁ πατὴρ τοῦ μυστικισμοῦ τῆς Δύσεως, ὅπως ὁ Αὐγουστίνος εἶναι ὁ πατὴρ τῆς Δυτικῆς Θεολογίας³⁴⁰. Πρωταρχικὴ ἐπιδίωξις τοῦ ἁγίου Βερνάρδου ἦτο ἡ ἔξαρσις τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ πνευματικοῦ καὶ θείου τῆς Ἐκκλησίας χαρακτῆρος καὶ ὁ προσδιορισμὸς ταύτης ὡς κοινωνίας, ἐν ἣ δέον νὰ κυριαρχῇ ἡ ἐν ἀγάπῃ διακονία. Ἐναντι τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ πραγματισμοῦ (realismus), οἵτινες ὠδήγουν εἰς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ἐκκλησίας προεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ μυστικὴ καὶ ὑπερκόσμιος τῆς Ἐκκλησίας πλευρά. Μετ' ἰδιαιτέρας δριμύτητος κατεφέρθη ὁ ἅγιος Βερνάρδος κατὰ τῆς σχολαστικῆς Θεολογίας τοῦ Πέτρου Ἀβαιλάρδου (1079-1142), τοῦ ὁποῖου ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος μετετρέπετο κατὰ τὸν ἅγιον Βερνάρδον εἰς ὀρθολογισμὸν καταστρέφοντα τὰ θεμέλια τῆς πίστεως καὶ συνεπῶς καὶ αὐτῆς τῆς Θεολογίας. Ὁ Βερνάρδος ἦτο ὀπαδὸς τῆς Θεολογίας τῆς καρδίας καὶ ὄχι τῆς Θεολογίας τοῦ νοῦ. «Τόσον ὁ Θεὸς γνωρίζεται, ὅσον ἀγαπᾶται» (In tantum Deus cognoscitur, in quantum amatur). Εἰσηγήθη νέον εἶδος μυστικισμοῦ ἔχοντος κέντρον, ὄχι ἀπ' εὐθείας τὸν Θεὸν ἀλλὰ τὸν Ἐσταυρωμένον Χριστόν. Σπουδαῖον εἶναι τὸ σύγγραμμά του περὶ τοῦ λατρευτέου Θεοῦ (De diligendo Deo), ἐνθα ἐκθέτει τὴν μυστικὴν αὐτοῦ Θεολογίαν³⁴¹, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ὁποίας διευπλώθησαν ἀπόψεις τοῦ ἁγ. Βερνάρδου περὶ τῆς οὐσίας τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ σπουδαιόταται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει. Ὁ κατ' ἐξοχὴν ὁμῶς ἐκπρόσωπος τῶν ἀναγεννητικῶν περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἰδεῶν τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἡγούμενος Joachim von Fiore. († 1203)³⁴², ὁ ὁποῖος ἀποκαλυπτικῶς καὶ προφη-

des grandes manifestation de la vie monastique dans le passé est une des pages les plus intéressantes dans l'histoire de l'Eglise et de celle de la civilisation» Πρβλ. καὶ J. C. H a n n a y, *Christian Monachism*, London 1925. A. H a r n a c k, *Das Mönchtum, seine Ideale und seine Geschichte*, 6 ἐκδ. Giessen 1903. Κ ω ν . Μ ο υ ρ α τ ῖ δ ο υ Ἡ μοναχικὴ ὀπακὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν Ἀθήναις 1956.

339. Πρβλ. S. L e n s s e n, *Le fondateur de Citeaux, S. Robert*, Westmalle 1937. J. B. M a h n, *L'ordre cistercien et son gouvernement des origines au milieu du XIIIe s. (1098—1265)* Paris 1945.

340. Πρβλ. R. S o h m, *Kirchengeschichte* ἐνθ' ἄν. σελ. 99 «Wie Augustin der Vater der abendländischen Theologie, so ist Bernhard der Vater der Mystik im Abendlande»

341. Πρβλ. B. Σ τ ε φ α ν ῖ δ ο υ, ἐνθ' ἄν. σελ. 510 ἐξ.

342. Πρβλ. E. B e n z, *Ecclesia spiritalis*, Stuttgart 1934, σελ. 3-48. J o h. C h r y s o s t. H u c k, *Joachim von Floris und die joachistische Literatur*, Freiburg 1938. Τὰ ἔργα τοῦ Joachim von Fiore ἐξεδόθησαν ἐν Βενετίᾳ ὡς ἀκολουθεῖ. 1) *Concordia novi et veteris testamenti*, Venedig 1519 2) *Expositio in apokalypsin*. Venedig 1527 3) *Psalterium decem chordarum*, Venedig 1527.

τικῶ τῷ τρόπῳ διεκήρυξε τὴν κατ' αὐτὸν ταχεῖαν μετατροπὴν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐτῇ νομικοῦ συστήματος εἰς καθαρῶς πνευματικὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Πέτρου θὰ ἀντικαθίστατο ὑπὸ τοῦ πρωτείου τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰωάννου. Ἡ ἐπίδρασις τῆς διδασκαλίας ταύτης τοῦ ἡγουμένου Joachim von Fiore, ἡ τόσον ἐνδιαφέρουσα τὴν ἐπιστήμην τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ὑπῆρξεν μεγίστη, ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως ταύτης ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης (1181/82-1226) τοῦ καταστήσαντος τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ σύμπεσαν τὴν δημιουργίαν συνεχῆς αὐτοῦ βίωμα. Ἡ πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον Κύριον πλήρης ἀφιέρωσις τοῦ Φραγκίσκου ἐξεδηλώθη πρὸ παντὸς δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτε μετὰ συνεχῆ νηστείαν καὶ προσευχὴν ἐβυθίσθη εἰς μυστικιστικὴν ἔνωσιν καὶ συνταύτισιν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε εἰς τὰς παλάμας, τοὺς πόδας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νὰ σχηματισθοῦν τὰ στίγματα τοῦ Ἐσταυρωμένου³⁴³. Ἡ συμβολὴ τοῦ ἀγ. Φραγκίσκου εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ εἰς τὴν ἐν γένει διοργάνωσιν τῆς Ρ.Ε. ὑπῆρξε ἀνομοία, θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ καὶ οὕτως εἰπεῖν διττῆς κατευθύνσεως: α) Διὰ τῆς ἰσχυροτάτης αὐτοῦ μυστικιστικῆς τάσεως πρὸς ἔνωσιν μετὰ τοῦ Ἐσταυρωμένου ἐξῆρε τὴν δυνατότητα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπολυτρώσεως οὐχὶ μόνον διὰ τῶν μέσων τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατ' ἄτομον ἀφιέρωσεως καὶ προσφορᾶς εἰς τὸν Χριστὸν, ἐξ οὗ ὁ Φραγκίσκος θεωρεῖται ὡς ἐκπρόσωπος καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἀτομισμού, ὅστις ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ἄγει εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν μυστηρίων ὡς ὁρατῶν μέσων τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ὀργανωμένης ἐν τῷ κόσμῳ ὁρατῆς Ἐκκλησίας³⁴⁴. Διὰ τῆς μυστικιστικῆς αὐτοῦ τάσεως πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον καὶ πνευματικὴν Ἐκκλησίαν ὁ ἅγιος Φραγκίσκος συνετέλεσεν ἔστω καὶ ἐμμέσως καὶ οὐχὶ ἐνσυνειδήτως πάντως ὅμως σπουδαίως εἰς τὴν κατάρρευσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ κράτους τῆς Ἐκκλησίας³⁴⁵. β) Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ θετικὴ καὶ δημιουργικὴ συμβολὴ τοῦ ἀγ. Φραγκίσκου εἰς τὴν ἀνανέωσιν καὶ ἀποπνευματοποίησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως τῆς Δύσεως. Ἐνῶ ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ ἱεραρχία τῆς Ρ.Ε. ἐβυθίζοντο προτόντος τοῦ χρόνου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἰλὺν τῆς ἐκκοσμικεύσεως κατεχόμενοι ὑπὸ ἀπεριορίστου ἐπιθυμίας πρὸς κατάκτησιν τῆς πληρότητος τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν, ὁ ἀγ. Φραγκίσκος

343. P. Sabatier, *Vie de S. François d' Assise*, Paris 1931.

344. Πρβλ. A. Dempf ἐνθ' ἀν. σελ. 294 «Das ist die Geburt des religiösen Individualismus, die eigene unmittelbare, religiöse Erfahrung macht Franz von der Vermittlung der Kirche und der Zeitform unabhängig, wie, unmittelbar zu Gott».

345. Ἀπόστοι σελ. 287 «Die individuelle Frömmigkeit Franzens hat zugleich das Haus der kirche in der Neuzeit gestützt und wider Willen das mittelalterliche kirchenreich gestützt».

ένεφανίσθη ως ὄργανον τῆς θείας Προνοίας πρὸς διάσωση τῆς Ρ.Ε. ἐκ τῆς ἐπαπειλουμένης ἀποσυνθέσεως διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐπαιτικοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν³⁴⁶. Εἰς τὴν ἀκατάσχετον ροπὴν τῆς διοικούσης τὴν Ρ.Ε. ἱεραρχίας πρὸς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τὰ ἐπαιτικά μοναχικά τάγματα τῶν Φραγκισκανῶν καὶ Δομηνικανῶν³⁴⁷ ἀντέταξαν τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀπάρνησιν τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν, τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀκτημοσύνην, μὲ ὑψιστον ἰδεῶδες τὴν ἐπίτευξιν τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος, τῆς τελείας ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἡ βαθεῖα πεποίθησις των ἦτο, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν τῇ στρατευομένη ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίᾳ ὁ πιστὸς δύναται νὰ μιμηθῇ τὸν πτωχὸν καὶ πάσχοντα Ἰησοῦν καὶ οὐχὶ τὸν θριαμβευτὴν βασιλέα Χριστόν, τὸν ἀναστάντα διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων. Τὰ ἐπαιτικά τάγματα ἀπέβησαν τεραστία πνευματικὴ δύναμις κυριαρχήσασα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τῆς Δύσεως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Μεσαίωνος³⁴⁸. Ἡ ἐπίδρασις των, ἰδίᾳ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ παπικοῦ θεσμοῦ καὶ ἐπισκόπων ὡς καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ὑπῆρξε σπουδαία, συντέλεσασα τελικῶς εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας. Εἶναι ἴσως ἐκ τῶν πλέον παραδόξων γεγονότων οὐ μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἡ ἀποφασιστικὴ συμβολὴ τῶν ἀπαρνηθέντων τὸν κόσμον μοναχικῶν ἐπαιτικῶν ταγμάτων εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ παπισμοῦ πρὸς κατάκτησιν τοῦ κόσμου!³⁴⁹ Παρὰ ταῦτα ὅμως δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ ἐπαιτικά τάγματα συντέλεσαν μεγάλως καὶ εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ πληρώματος τῆς Ρ.Ε. ὑπῆρξαν δὲ κύκλοι ἐκ τῶν μοναχικῶν τούτων ταγμάτων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Joachim von Fiore καὶ ὑπὸ τὸ κράτος ἐντόνων μυστικιστικῶν τάσεων ἐπολέμησαν μετὰ σφοδρότητος τὸν ἐκκοσμικευθέντα παπισμὸν χαρακτηρίζοντες τὸν Πάπαν ὡς Ἀντίχριστον³⁵⁰.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ εἰς τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν τοῦ παπισμοῦ συμβολὴ τοῦ Bonaventura († 1274), ὁ ὁποῖος συνεδύαζε τὴν σχολαστικὴν μετὰ τῆς μυστικῆς Θεολογίας προσπάθειαν νὰ ἐναρμονίσῃ τὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντιθέσεις Χριστοκεντρικῶς, διδάσκων, ὅτι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ βασιλεὺς Χριστός, ἡ μοναδικὴ πηγὴ τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὁ Bonaventura ὑπεστήριζε μὲν τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Πάπα Ρώμης,

346. F. de Sessevalle, Histoire géner... de l' Ordre de S. François, I-II τόμοι Paris 1935)37.

347. Πρβλ. P. Gratien, Histoire de la fondation et de l' évolution de l' ordre des Frères Mineurs, au XIIIe s., Paris 1928 Πρβλ. A. Altaner, Die Dominikanermissionen des 13 Jhs. 1924.

348. R. S o h m, kirchengeschichte ἐνθ' ἄν. σελ. 100.

349. Αὐτόθι σελ. 98.

350. Πρβλ. A. D e m p f, ἐνθ' ἄν. σελ. 331.

ἀλλ' ἐτόνιζεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ιδεώδους τοῦ ἀγ. Φραγκίσκου, ὅτι τὸ προέχον εἶναι οὐχὶ ἡ κυριαρχία τοῦ νόμου, οὐχὶ ἡ νομικὴ ἱεραρχία, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία, ἥτις ἔχει ὡς κέντρον καὶ κεφαλὴν τὸν Χριστὸν³⁵¹, ὁποῖος κατὰ τὸν Bonaventura εἶναι ὁ μόνος ἀληθὴς ἀρχιερεὺς. Ὁ μαθητὴς τοῦ Bonaventura Petrus Olivii (1248-1298) ἀπέβη ὁ ἀρχηγὸς τῶν πνευματοκρατῶν μετὰ σφοδρότητος καταπολεμήσας τὸν ἐκκοσμιευθέντα παπισμὸν καὶ τὴν τυποποιηθεῖσαν καὶ νομικοποιηθεῖσαν παπικὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις κατ' αὐτὸν εὐρίσκετο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐν αὐτῇ ἐνεργοῦσα πνευματικὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ παπικὴ Ἐκκλησία κατέστη ἡ Βαβυλωνία πόρνη, ὁ δὲ καταδιώκων τοὺς κατὰ Χριστὸν εὐσεβῶς ζῶντας Πάπας εἶναι ὁ Ἀντίχριστος, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀθθεντίας τοῦ Πέτρου πραγματοποιεῖ τὸ σατανικὸν ἀνθρωποκτόνον ἔργον αὐτοῦ³⁵². Παρὰ τὰς ἀκρότητας ὅμως ταύτας τοῦ Olivii καὶ τῶν λοιπῶν προδρόμων τῆς μεταρρυθμίσεως, περὶ ὧν κατωτέρω, αἱ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε. ἀνανεωτικαὶ προσπάθειαι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἐπισκοπισμοῦ ἢ συνοδισμοῦ (episcopalismus ἢ conciliarismus), οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας κανονικῆς τάξεως διὰ τῆς ὑποτάξεως τῶν Παπῶν εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Πράγματι, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκτενέστερον κατωτέρω, αἱ προσπάθειαι τοῦ συνοδισμοῦ διὰ τῆς συγκλήσεως τῶν περιφθίμων μεταρρυθμιστικῶν συνόδων τῶν ΙΕ' αἰῶνος παρέσχε πλείστας ἐλπίδας περὶ τῆς τελικῆς ἐπαναφορᾶς τῆς Ρ.Ε. εἰς τὴν ἀρχαίαν κανονικὴν τάξιν. Δυστυχῶς ὅμως παρὰ τὸ σπουδαῖον ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπετέλεσαν αἱ Σύνοδοι αὗται, ἀποκαταστήσασαι τὴν ἐνότητα τῆς Ρ.Ε. διὰ τῆς καθαιρέσεως τῶν τριῶν Παπῶν καὶ τῆς ἀναδειξεως τοῦ Μαρτίνου Ε' (1417) ὡς τοῦ κανονικοῦ καὶ νομίμου Πάπα, τελικῶς καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη κατέληξεν εἰς τὴν ἔμπρακτον ἐνίσχυσιν τοῦ παπισμοῦ, ὅστις ἀναθαρρήσας ἐκ τῆς ἀποκατασταθείσης δυνάμει τῶν μεταρρυθμιστικῶν Συνόδων ἐνόητος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας κατέφερε διὰ τῆς ἐν Φερράρα-Φλωρεντία Συνόδου κείριον πλήγμα κατὰ τῆς προσπάθειας τοῦ συνοδισμοῦ. Ὁ παπισμὸς ἀπερίσπαστος πλέον ἐκ σοβαρῶν ἐσωτερικῶν ἀντιδράσεων περιέπεσεν εἰς κατάστασιν πλήρους ἐκκοσμιεύσεως καὶ ἐσχάτης διαφθορᾶς καὶ δὴ ἐπὶ τῶν διαβοήτων παπῶν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης κίνδυνος διὰ τὸ μέλλον τῆς Ρ.Ε. καθίστατο ἔτι μεγαλύτερος, διότι αἱ συντελούμεναι ἐν τῇ περιοχῇ ταύτης πνευματικαὶ διαφοροποιήσεις δὲν ἔφερον πᾶσαι τὴν σφραγίδα τῆς χριστιανικῆς πίστεως³⁵³. Ἡ ἐν τῇ Δύσει ἄλλοι-

351. Αὐτόθι, σελ. 364.

352. Πρβλ. F. Heiler, ἐν' ἄν. σελ. 288 E. Benz, Die Geschichtstheologie der Franziskanerspiritualen des 13 und 14 Jahrhunderts nach neueren Quellen ἐν Zeitschrift für Kirchengeschichte 52 (1933) 92 ἐξ.

353. Πρβλ. G. Schnürer, kirche und kultur im Mittelalter, τόμ. I-III, Paderborn 1929.

ωσις τῆς οὐσίας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὸ μέγα χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργεῖτο μεταξύ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παπισμοῦ, ἡ κατίσχυσις τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἔναντι τοῦ κατ' ἐξοχὴν θείου καὶ ὑπερκοσμίου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ, πάντα ταῦτα συνίστων τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν τῆς πνευματικῆς πορείας τῆς Δύσεως. Ὁ παπισμὸς ἐκινδύνευε ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πνευματικῶν ὄπλων. Ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ ὁ ἐνδοκοσμικισμὸς καὶ ἡ σχολαστικὴ θεολογία καὶ μέθοδος ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας ὄθουν μέρος τῶν διανοουμένων τῆς Δύσεως εἰς ἀποξένωσιν ἀπὸ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Τὸν Μεσαίωνα διαδέχεται ἡ Ἀναγέννησις, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία. Ὁ θεῖος καὶ ὑπερκόσμιος παράγων παραθεωρεῖται. Ἴσως καλλίτερον παντὸς ἑτέρου ἐχαρακτήριζε τὴν συντελουμένην μεταβολὴν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν τῆς Δύσεως κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἀποφθέγματος τοῦ Sigers von Brabant: «εἰς βίος ἄνευ ἐπιστήμης εἶναι θάνατος καὶ τάφος ἐνδὸς ἀδόξου ἀνθρώπου» (cum vivere sine literis, mors sit et vilis hominis sepultura) διὰ τῆς φράσεως: «οὐδὲν περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ περὶ τῶν φυσικῶν φυσιοκρατικῶς σκεπτόμεθα» (nil de dei miraculis, cum de naturalibus naturaliter agimus). Ἡ ἐκκοσμικεῦσις τοῦ παπισμοῦ ἐπέφερε τὴν ἐκκοσμικεῦσιν τοῦ καθόλου πνευματικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ βίου τῆς Δύσεως. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ χαρακτηρίζουσαι τὴν Ἀναγέννησιν πνευματικαὶ δημιουργίαι μάλιστα δὲ τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα φέρουν προεχόντως τὴν σφραγίδα τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος³⁵⁴. Ἡ ἐπιστήμη θεωρεῖται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὡς ὁ ὕψιστος παράγων τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας δίδεται τὸ προβάδισμα εἰς τὴν Πολιτείαν. Βεβαίως ἡ Πολιτεία δὲν ἀποτελεῖ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ

354. Πρβλ. R. Sohm, Kirchengeschichte... ἐνθ' ἄν. σελ. 126 ἔξ. «Aber war die Bildung der Zeit, die kühn und mächtig voranschreitende Renaissance bewegung, vielleicht im stande, die ersehnte kirchenverbesserung zu bringen? Ach, diese Bildung trug das Heidentum in ihrem Herzen! Sie dachte nicht an Reformation, sie war vielmehr bereit sich äusserlich der kirche nebst all ihren Zeremonien und Anforderungen ohne grossen Kampf zu unterwerfen, denn in ihrem Innersten lebte die Gleichgültigkeit gegen alles Christliche und das Alleinvertreteresse für das rein Menschliche. Die Renaissance der kunst und Wissenschaft war k e i n e Wiedergeburt der Sittlichkeit gewesen... Dies war die Zeit, welche einen Cäsar Borgia hervorbrachte, ihr Abbild, ihr Ideal und zugleich ihr Entsetzen. Dies war die Zeit, in welcher Machiavell seinen «Fürsten» schrieb, ein Lehrbuch und zugleich eine Verherrlichung für den kältesten, rücksichtslosesten, berechnendsten, grausamsten Fürsten—Egoismus. Ja selbst wenn wir auf all die Madonnen—und Heiligenbilder, voran auf Raffaels wunderbaren Schöpfungen sehen, so überwiegt der Eindruck schöner, herrlicher, verkklärter Menschlichkeit. Nur selten, dass die Geheimnisse des Christentums, wie aus den Augen der sixtinischen Madonna, uns überwältigend entgegenleuchten».

ἀπόλυτον κράτος τῆς Διαφωτίσεως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης τίθεται ὑπεράνω τοῦ κράτους. Ἡ θρησκεία κατέστη κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις, μὴ συμπίπτουσα πρὸς τὴν φέρουσαν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐξωτερικοῦ καταναγκασμοῦ Ρ.Ε. Ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις ἀποτελεῖ τὸν γνήσιον καρπὸν τῆς σχολαστικῆς μεθοδικῆς ἀμφιβολίας, ἥτις τὸν ἐλεύθερον ἐπιστήμονα καθιστᾷ κύριον τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀντιληπτοῦ περιεχομένου τῆς θρησκείας. Ἡ ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσα ἀλλοίωσις εἰς τὴν ὕψην τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως ὑπῆρξε τόσον βαθεῖα, ὥστε τὸν ἀντίκτυπὸν τῆς αἰσθάνεται βαθύτατα καὶ ἡ ἐποχὴ μας. Βεβαίως ἡ παρακολούθησις τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν συνδεομένων μετὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. ἐκφεύγει τῶν περιορισμένων πλαισίων τῆς μετὰ χεῖρας ἐργασίας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δεόν νὰ ὑπογραμμισθῇ ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ Παπισμὸς, ἡ δημιουργὸς αἰτία τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως, οὐ μόνον κατέστη ἀνίκανος ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν, δεδομένου, ὅτι τοῦ ἔλλειπον αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις, ἡ δὲ σχολαστικὴ θεολογία, κατόπιν ἰδίᾳ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ockam καὶ δὴ τῆς θεωρίας τοῦ «ὀνοματισμοῦ» (nominalismus), εὑρίσκετο ἐν καταπτώσει καὶ παρακμῇ, ἀλλὰ καὶ ἀφομοιώθη πλήρως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως, περιπεσὼν εἰς ἐσχάτην ἀσυνέπειαν καὶ διαφθορὰν προσωποποίησιν τῆς ὁποίας ἀπετέλεσεν ὁ διαβόητος Πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ' ὁ Βοργίας. (1492-1503). Κατ' αὐτοῦ ἀκριβῶς ὕψωσε τὸ ὑπέροχον ἀνάστημά του ὁ ἐν Φλωρεντία διακεκριμένος δομηνικανὸς θεολόγος καὶ ἱεροκέρυξ Ἰερώλυμος Σαβοναρόλας³⁵⁵. Εἰς μάτην ὁμῶς ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Ρώμην τὰ πύρινα κηρύγματά του ζητῶν ὡς ἄλλος ἀρχαῖος τοῦ Ἰσραὴλ προφήτης τὴν μετάνοιαν, τὴν κάθαρσιν καὶ τὴν ἀναγέννησιν ἐν πνεύματι ἀγίῳ τῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ. Ἡ ἀπάντησις τῆς Ρώμης ἐδόθη διὰ τῶν πυρίνων φλογῶν, δι' ὧν ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις περιέβαλε τὸ σῶμα τοῦ Σαβοναρόλα, προσπαθοῦσα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ καταπνίξῃ τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ φωνὴ τοῦ Σαβοναρόλα ἀπεδείχθη ἀνίσχυρος, ἵνα ἐγείρῃ τὸν ἐν βαθύ ληθαργῳ τῆς ἀμαρτίας περιπεσόντα παπισμὸν, ἐν τούτοις εἶχε πλέον σημάνει ἡ ὥρα, καθ' ἣν τὰ τρομερὰ πλήγματα τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμιστῶν θὰ συνεικλόνιζον ἐκ θεμελίων τὴν Ρ.Ε. καὶ θὰ ἠνάγκαζεν τὴν παπικὴν ἱεραρχίαν, ἵνα «ἡματισμένη καὶ σωφρονοῦσα» ἐπιζητήσῃ τὰ μέσα τῆς σωτηρίας ἐκ τοῦ πνευματικοῦ χάους καὶ τῆς ἠθικῆς ἀποσυνθέσεως, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει λόγῳ τῆς ἐκκοσμικεύσεως. Διότι τῷ ὄντι, ἐὰν αἱ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε. συντελεσθεῖσαι ἀνανεωτικαὶ ταύτης προσπάθειαι ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυραι πρὸς ἄμεσον συγκράτησιν τοῦ παπισμοῦ ἀπὸ τοῦ κατηφόρου τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ μόνον ἐμμέσως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, συντέλεσαν κατὰ τὴν κρισιμωτάτην περίοδον τοῦ πρὸς

355. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἀν. σελ. 521.

τὴν διαμαρτύρησιν ἀγῶνος εἰς τὴν διάσωσιν αὐτῆς, ἡ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμιστῶν ἠνάγκασε τὸν παπισμὸν, ὅπως «ἐλθὼν εἰς ἑαυτὸν» ἀναθεωρήσῃ τὴν καθόλου πολιτείαν του καὶ διὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ἐπανοπισμοῦ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον. Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα οὐ μόνον τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν θεωρουμένων ὡς προδρόμων ταύτης, Βαλδίων, Ολίβι, Fra Dolcino, Joh. Wiclif, Hus κλπ. ἦτο ἡ σφοδρότατη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς νομιμοποιήσεώς τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε., διὰ τῆς ὁποίας ἐτίθετο ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ αὐτῇ ἡ ἰδιότης Ἐκκλησίας Χριστοῦ, χαρακτηριζομένου τοῦ Πάπα ὡς Ἀντιχρίστου. Ἡ ἀπήχησις, ἣν εἶχε τὸ κήρυγμα τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τοὺς ἐπὶ αἰῶνας καταπιεσθέντας καὶ σκανδαλισθέντας ἐκ τῆς παπικῆς διαφθορᾶς πληθυσμούς τῆς Βορείου ἰδίας Εὐρώπης ὑπῆρξε τεραστία τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῷ ὄντι τρομερά. Διότι ἐὰν ἡ διαφοροποιήσις τῆς Ρ.Ε. ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας ὠδήγησεν εἰς τὸ ὀριστικὸν σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις, ὡς εἶδομεν, ἡ Ρ.Ε. εἶχε μέχρι τοῦ σχίσματος διαφυλάξει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἀρχικῆς τῆς διοργανώσεως. Ἡ ἐπελθοῦσα ὁμῶς ἐκκοσμίκευσις καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἀλλοίωσις τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας εἶχεν ἀσυγκρίτως τραγικώτερα ἀποτελέσματα. Ἡ ἐπακολουθήσασα μεταρρύθμισις δὲν ἔθιξε μόνον τὴν ὀργανωτικὴν ἐνότητα τῆς Ρ.Ε. ἀλλὰ καὶ προὐκάλεσε μέγα χάσμα μεταξὺ τῆς Ρ.Ε. καὶ τῶν προτεσταντικῶν κοινοτήτων ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνεῖαν θεμελιωδῶν δογμάτων τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης διὰ τῆς ἀποσχίσεως τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπέτελεσε βαρύτερον πλήγμα κατὰ τῆς Ρ.Ε. με ἀνυπολογίστους συνεπείας διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ τραγικότης εἰς τὴν ἐν γένει προσπάθειαν τῶν μεταρρυθμιστῶν συνίσταται εἰς τὴν παρὰ τὰς διακηρύξεις των περὶ ἐπανάδου εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἔτι μεγαλυτέραν τῆς Ρ.Ε. ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Δεδομένου μάλιστα, ὅτι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἐσφαλμένην θέσιν τοῦ ἀντικάλου δὲν συνεπάγεται πάντοτε καὶ κατ' ἀνάγκην τὴν προβολὴν καὶ τῆς ὀρθῆς λύσεως. Ὁ προτεσταντισμὸς δὲν συνιστᾷ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ μεταρρύθμισιν τῆς Ρ.Ε., οὐδὲ ἐπάνοδον εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπανάστασιν καὶ ἀνατροπὴν τῆς καλεστικῆς ἐν τῇ Ρ.Ε. κανονικῆς τάξεως³⁵⁶ καὶ ἀντικαταστάσεως ἐνθα ἐπεκράτησε δι' ἰδίων ἀνεξαρτήτων καὶ

356. Πρβλ. H. Dombois, Zur Revision des kirchengeschichtsbildes, ἐν Die Katholizität der Kirche. Beiträge zum Gespräch zwischen der evangelischen und der römisch-katholischen Kirche, ἐκδ. ὑπὸ H. Amussen - W. Stählin, Stuttgart 1957 σελ. 166 ἐξ.

ἐπὶ νέας κανονικῆς τάξεως θεμελιουμένων θρησκευτικῶν κοινοτήτων. Ὁ παπισμὸς κατενόησεν πλέον καλῶς, ὅτι οἱ νόμοι καὶ οἱ θεσμοὶ τότε καὶ μόνον μεταβάλλονται εἰς ἀποφασιστικούς παράγοντας, ὅταν οἱ ἐντεταλμένοι τὴν προάσπισιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὰς ἐπιταγὰς των³⁵⁷. Πρὸ οἰασδῆποτε συνεπῶς μεταρρυθμίσεως τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς Ρ.Ε. ἐπεβάλλετο ἡ κάθαρσις τοῦ παπικοῦ θρόνου καὶ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν αὐλῆς. Ἐπεβάλλετο ἄλλαις λέξεσι ἢ ἀνύψωσις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου καὶ ἡ ἐπικράτησις τῶν αὐστηρῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ὡς ἐκ θαύματος δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν παπῶν διεκρίθησαν τὰ μέγιστα ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν προκατόχων των. Αἱ ἀνανεωτικαὶ προσπάθειαι τοῦ 12ου καὶ 13ου αἰῶνος δὲν συνετέλεσθησαν ἐπὶ ματαίῳ. Εἰς τὴν κρισιμωτάτην περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς ἢ Ρ.Ε. ἀπέδειξεν, ὅτι παρὰ τὴν ἐπικρατήσασαν διαφθορὰν ἰδίᾳ εἰς τὴν διοικοῦσαν Ἐκκλησίαν, διεσφύζοντο εἰσέτι ἐπαρκεῖς δυνάμεις πρὸς ἐπιβίωσιν ἐκ τῆς θανασίμου ἀπειλῆς τῆς διαμαρτυρήσεως.

Ὁ ἠθικὸς ἐπανοπισμὸς ἐξ ἑνὸς καὶ ἡ ἐν αὐστηρῶ παπικῶ πνεύματι μεταρρύθμισις ἑαυτῆς διὰ τῆς ἀκάμπτου δηλονότι καὶ σταθερᾶς προασπίσεως πασῶν τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν προβληθεισῶν παπικῶν ἀπαιτήσεων ἐξ ἐτέρου καὶ ἡ ἀδυσώπητος δίωξις τῆς διαμαρτυρήσεως διὰ τῆς τελειοποιήσεως, τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως ἐκ τρίτου, πάντα ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ μέσα δι' ἧν ἡ Ρ.Ε. ἀντεμετώπισε τὴν διαμαρτύρησιν.

Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις τῆς Ρ.Ε. ἐπετεύχθη κυρίως διὰ τῆς μεγάλης ἐν Τριδέντῳ Συνόδου (1545-1563), τῆς ὁποίας μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ γενικώτερον εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν βασικῶν δογμάτων τῶν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν παρερμηνευομένων³⁵⁸. Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος ἀπεδείχθη μετὰ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, ἐν βραχυγραφίᾳ S.J.)³⁵⁹ τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δημιουργηθέντων ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως κινδύνων καὶ ἐπίλυσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς τεθέντων προβλημάτων. Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος διετύπωσε μετὰ σαφηνείας καὶ πληρότητος τὰς θέσεις τῆς Ρ.Ε. ἔναντι τῶν προτεσταντικῶν αἱρέσεων περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅτι δηλ. ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εἶναι ἰσότιμοι, περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅτι αὐθεντικῶς ἐρμηνεύεται μόνον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς

357. Πρβλ. W. P l ö c h l, ἐνθ' ἄν. σελ. 29.

358. G. S c h r e i b e r, Das Weltkonzil von Trient. Sein Werden und Wirken. τόμ. I-II 1951.

359. Πρβλ. H. S t o e c k i u s, Forschungen zur Lebensordnung der Gesellschaft Jesu im 16. jh. τόμ. I-II 1940)11. R e n é F ü l o p—M i l l e r, Macht und Geheimnis der Jesuiten. Eine kultur—und Geistesgeschichte. Berlin 1929 ἐνθα καὶ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία.

προπατορικής αμαρτίας και τῆς δικαιώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ πίστεως και ἔργων ἐπιτυχανομένης, περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τῶν ἀγίων, τῶν λειψάνων και εἰκόνων αὐτῶν, τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς και τῶν συγχωροχαρτίων κλπ. Ὡς πρὸς τὴν περὶ δικαιώσεως διδασκαλίαν τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου παρατηρεῖ ὁ H a r n a e k χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἐὰν αὕτη ἤθελε διατυπωθῆ ἡ ἐκσπάσει ἡ λαΐλαψ τῆς διαμαρτυρίσεως.

Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος ἀπέκτησε μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἡ συμβολή της οὐ μόνον εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ και εἰς τὴν λῆψιν τῶν ἀπαραιτήτων μέτρων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς κανονικῆς τάξεως ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν καταχρήσεων και λοιπῶν ἀνωμαλιῶν ὑπῆρξε τόσον σπουδαία, ὥστε νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητος ἡ ἐνδελεχῆς μελέτη τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου ταύτης πρὸς κατανόησιν τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε.³⁶⁰. Τὸ Δίκαιον τῆς Ρ.Ε. διὰ τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου διετήρησε μὲν τὰς πλείστας τῶν κυριωτέρων ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐθεμελιῦτο, ὑπέστη ὅμως και ὠρισμένας μεταβολὰς οὐσιώδους σημασίας, τῆς νομοτεχνικῆς τελειότητός του καταστάσης μέχρι σήμερον ἀνυπερβλήτου³⁶¹. Οὕτω ἐπετεύχθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς παπικῆς αὐλῆς, ἣτις κατὰ τὰς κυρίας αὐτῆς γραμμάς διετηρήθη μέχρι σήμερον, ἡ ὀργάνωσις τῆς ἱεραποστολῆς εἰς παγκόσμιον κλίμακα καθὼς και τῶν μοναχικῶν ταγμάτων κλπ. Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος εἶναι τῷ ὄντι σημαντικώτατος σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρ.Ε. ἰδιαίτατα δὲ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου αὐτῆς, ἐν ταυτῷ δὲ και ἀφετηρία σπουδαιοτάτων ἐξελίξεων, τὸ φυσικὸν πέρασ τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἐν Βατικανῷ Σύνοδος (1869-70) και ἡ δημοσίευσις τοῦ μνημειώδους ἔργου «Codex Iuris Canonici».

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνωτέρω πνευματικῶν ἐξελίξεων ὡς και τῆς μεταρρυθμίσεως και τῆς ἀντιμεταρρυθμίσεως ἐπὶ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῶν βασικῶν θεμάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιστήμην τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐξεδηλώθη ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους ὡς ἀκολουθῶσι:

1. Σχέσεις Ἐκκλησίας και Δικαίου.

Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας και Δικαίου ὑπῆρξε, δύναται τις νὰ εἴπῃ, τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀντικείμενον ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐρεύνης τῶν ποιικίλων πνευματικῶν κινήσεων τῆς περιόδου ταύτης, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐλέχθη, ἡ ἐκκοσμίκευσις σχεδὸν ἐταυτίζετο πρὸς τὴν νομικοποίησιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε. Ἡ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου και τῶν λοιπῶν παρα-

360. Πρβλ. W. v. Loewenich, ἔθ' ἀν. σελ. 18 ἔξ.

361. Πρβλ. H. Feine, ἔθ' ἀν. σελ. 463.

γόντων προβολῇ τοῦ ὄρατοῦ καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις αὐτῆς καὶ ἡ κατ' ἀντιστοιχίαν ἐκκοσμικεύσις τοῦ Δικαίου τῆς P.E. συνεγκέντρωσε τὰς μεγαλυτέρας ἀντιδράσεις. Ἡ πρωταρχικὴ ἐπιδίωξις πάντων σχεδὸν τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς P.E. ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου συνίστατο τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἐκ νέου προβολὴν τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν θείου καὶ πνευματικοῦ καὶ ὑπερκοσμίου ὀργανισμοῦ, τοῦ ὁποῦλου ἀληθῆς κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἔξαρσιν τοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ὡς θείου καὶ πνευματικοῦ δικαίου, τοῦτο δὲ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς νομιμοποιήσεως καὶ τῆς σωματειακῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐκκοσμικευθέντος δικαίου αὐτῆς. Εἶναι δὲ ἐν προκειμένῳ ἐξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς μοναχικὰ τάγματα ὡς τὸ τῶν Κιστερσιανῶν, ἅτινα ἦσαν ἄλλως ἀφωσιωμένα εἰς τὴν P.E., ἀπηγορεύετο εἰς τὰ μέλη αὐτῶν ἡ σπουδὴ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου³⁶² ἐκ φόβου, μήπως μεταδοθῇ εἰς αὐτὰ τὸ κοσμικὸν πνεῦμα, ὅπερ διείπε τὸ Κανονικὸν Δίκαιον. Ἔτεροι δὲ ἤρνούοντο εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον καὶ αὐτὴν τὴν ιδιότητά τοῦ Δικαίου³⁶³. Καθ' ὑπέροχον καὶ ἐξόχως παραστατικὸν τρόπον ἐκφράζει τὰς ἀπόψεις τῶν πνευματικῶν κινήσεων τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁ Δάντης ἐν τῷ περιφήμῳ αὐτοῦ ἔργῳ· «Θεῖα Κωμῳδία»³⁶⁴, ἐν ἣ τοποθετεῖ τὸν Βονιφάτιον Η', ὁ ὁποῖος ἦτο κανονολόγος ψυχῆ τε καὶ σώματι, ἐν τῇ Κολάσει, διότι προὔτιμησε τὴν κοσμικὴν αἰγλήν καὶ τὴν ὕλικὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἀντὶ τῆς πνευματικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐμβαθύνσεως, διότι ἄλλαις λέξεσι ἐσκέπτετο ὡς κανονολόγος, ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ οὐχὶ ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Εἶναι δὲ ἐξόχως συμβολικὸς ὁ συνδυασμὸς τῆς εἰκόνας τοῦ Βονιφατίου καθημένου ἐν τῷ παπικῷ θρόνῳ καὶ φέροντος εἰς τὴν χεῖρά του ξίφος καὶ διακηρύσσοντος: «ego sum Cäsar, ego sum imperator», πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Βονιφατίου, καταδίκου καὶ βασανιζομένου ἐν τῇ Κολάσει. Μετὰ δριμύτητος καταφέρεται ὁ Δάντης ἐναντίον τῆς παραμελήσεως τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ χάριν τῶν παπικῶν δεκρεταλίων. Εἶναι δὲ τῷ ὄντι ἐξόχως ἐπιτυχῆς ἡ σκηνή, ἐν ἣ θέτει εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ τοῦ Πέτρου τὴν καταδίκην τοῦ ἐκκοσμικευθέντος παπισμοῦ, πρὸς ὃν διακηρύσσει, ὅτι δὲν ἔχουσε τὸ αἷμά του αὐτὸς καὶ οἱ μάρτυρες πάπαι χάριν τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς διαίρεσεως τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας εἰς κληρὸν καὶ λαὸν καὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐχθρότητος. Ἐναντι δὲ τοῦ προασι-

362. Πρβλ. U. Stutz, Die Cisterzienser wider Gratians Dekret ἐν Zeitschrift des Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 40 1919.

363. Anonymus, Disputatio inter clericum et militem Goldstast I 13 (1297) ἐν Dempf ἐνθ' ἀν. σελ. 413.

364. Alighieri Dante, Divina Commedia, ἐκδ. Scartazzini, Mailand 1893.

στοῦ τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας Αἰγιδίου Ρωμανοῦ (Aegidius Romanus), ὑμνοῦντος τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀπαιτοῦντος ἀπόλυτον ὑπακοὴν ὁ Δάντης ἀντιτάσσει τὴν υπερτάτην ἀξίαν τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας καταδικάζων ὡς τυραννίδα πᾶν σύστημα διοικήσεως, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῶν ἀνθρώπων³⁶⁵.

Διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς καθαρῶς πνευματικὰς αὐτοῦ πηγὰς κατεβλήθη ὑπὸ διαπρεπῶν κανονολόγων³⁶⁶ ἰδιαίτερα προσπάθεια, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐκ νέου συνδέσεως τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μετὰ τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀρχῶν ἐφ' ὧν δέον τοῦτο νὰ ἐδράζεται³⁶⁷. Κατὰ τοὺς Κανονολόγους τούτους οἱ κανόνες δικαίου συνδέονται ἀναποσπᾶστος μετὰ τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς, δεδομένου, ὅτι δημιουργοὶς αἰτία καὶ ἔσχατος σκοπὸς παντὸς ἄληθοῦς δικαίου τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ εἶναι ἡ διακονία τῆς ἀγάπης³⁶⁸. Ἡ Ἐκκλησία ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης δέον νὰ διαμορφοῦται συνεχῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ὁποίου τὸ παράδειγμα τῆς ὑψίστης ἐν ἀγάπῃ διακονίας δέον νὰ ἀκολουθοῦν οἱ ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωποι Του, μάλιστα δὲ ὁ Πάπας Ρώμης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ὁ κύριος τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κανονικῆς τάξεως, ὡς ὑπερηφάνως διεκήρυσσεν ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος Δ'³⁶⁹, δυνάμενος κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἄνευ εὐλόγου αἰτίας νὰ μεταβάλλῃ ἢ καὶ νὰ καταργῇ τὴν ὑφισταμένην κανονικὴν τῆς Ἐκκλησίας τάξιν, ἀλλ' εἶναι ὁ διάκονος αὐτῆς, ὑποχρεούμενος, ἂν μὴ νομικῶς—οἱ πλείστοι τῶν κανονολόγων ἐδέχοντο, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐπὶ γῆς ἀρχὴ καὶ συνεπῶς οὐδεὶς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν κρίνῃ—πάντως ὅμως ἠθικῶς νὰ συμμορφοῦται πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον, τὸ ὁποῖον καὶ θεώρουν, ὅτι ἀποτελεῖ ἐν πολλοῖς ἔκφρασιν τῆς θείας βουλῆσεως, δηλονότι θεῖον δίκαιον. Καὶ αὕτη μὲν ὑπῆρξεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἢ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε. θετικῆ καὶ δημιουργικῆ προσπάθεια πρὸς κάθαρσιν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ πνευματικὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ. Παραλλήλως ὅμως διεμορφώθησαν θρησκευτικαὶ κοινότητες αἰρετικῶν μὴ περιοριζομένων εἰς ἀπλὴν κριτικὴν τῆς νομικοποιηθείσης Ρ.Ε., ἀλλὰ ἐπιζητούντων τὴν πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κανονικῆς ταύτης τάξεως, ὡς π.χ. ἡ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν καθαρῶν διαμορφωθείσα αἵρεσις τῶν Βαλδίων³⁷⁰ (ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Πέτρου Βάλδου), ἥτις ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος. Οὗτοι ὑπὸ τὴν

365. Πρβλ. A. D e m p f, ἐνθ' ἀν. σελ. 477.

366. Ὡς π.χ. οἱ Hostiensis (Henricus de Segusia), Franciscus de Zabarellis, Guido de Baysio (Archidiaconus), Joh. Andreae, Joh. von Freiburg Joh. Monachus, Gerson κλπ.

367. Πρβλ. L. Buisson, ἐνθ' ἀν. σελ. 334, καὶ passim

368. Ἀπόθι: σελ. 27 εἰ, 35-38, 128 κλπ.

369. Ἀπόθι: σελ. 59 καὶ σελ. 52, 86.

370. A. Borst, die Katharer, Stuttgart 1953.

ἐπίδρασιν ἰσχυρῶν πνευματοκρατικῶν τάσεων ἐπεχείρησαν τὴν θεμελίωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν βίου ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς Βίβλου, διάγοντες βίον ἀσκητικόν. Οἱ Βάλδιοι οὐ μόνον ἠρνοῦντο τὸ κύρος τῶν μυστηρίων ἀναξίων κληρικῶν, τοιοῦτους δὲ ἐθεώρουν τοὺς κληρικούς τῆς Ρ.Ε. οὐ μόνον ἀπέριπτον τὰ συγχωροχάρτια, τὸ καθαρτήριο πῦρ κλπ., ἀλλὰ καὶ ἐθεώρουν τὴν ἐκκοσμικευθεῖσαν Ρ.Ε. ὡς τὸ μέγα θηρίον τῆς ἀποκαλύψεως, ὡς τὴν *ecclesiam malignantium*. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Πάπας Σιλβέστρος, ὄν ἀπεκάλουν «τὸν πρῶτον Ἀντίχριστον», ἀπεδέχθη τὴν Κωνσταντίνειον δωρεάν ἔπαυσεν ἡ Ρ.Ε. νὰ εἶναι Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Τὸν δὲ Πάπαν ἐθεώρουν ὡς «capitem omnium errorum»³⁷¹.

Μεγαλυτέραν ἀπήχησιν ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Βοημίᾳ, ἔνθα φορεὺς τῶν ἰδεῶν τοῦ ὑπῆρξεν ὁ καθηγητῆς Hus, ἔσχον αἱ ἰδέαι τοῦ John Wiclif³⁷², τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον περὶ τῆς παπικῆς ἐξουσίας (1379) εἶναι τὸ ὑπερέχον κριτικὸν ἔργον τοῦ μεσαίωνα περὶ τοῦ θέματος τούτου. Ὁ Wiclif ἐπιθυμῶν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς πνευματικότητα διετύπωσε θέσεις, αἵτινες ἔσειον ἐκ θεμελίων τὸν παπικὸν θεσμόν, τὴν ἱεραρχίαν καὶ ἐν γένει τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ρ.Ε. Τῆ ἀληθείᾳ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Wiclif, ὁ Λούθηρος δὲν ἐσκόπει ἐν ἀρχῇ τῶν ἀγώνων τοῦ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς Ρ.Ε. ἀλλὰ εἰς τὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν διοργανώσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας³⁷³. Ἡ ὀξύτης ὅμως καὶ ἡ σφοδρότης, ἧς προσέλαβεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἀγὼν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ρ.Ε. ὠδήγησεν τὸν Λούθηρον εἰς τὴν τελικὴν ἀπόσχισιν ἐκ τῆς Ρ.Ε. Κύριος στόχος τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Λουθήρου κατὰ τῆς Ρ.Ε. ἦτο τὸ Κανονικὸν αὐτῆς Δίκαιον τὸ ὁποῖον κατ' αὐτὸν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπετέλεσε τὸ ἰσχυρότερον ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐγκοσμίων ἐπιδιώξεων τοῦ παπισμοῦ, δι' ὃ καὶ ἐχαρακτήρισεν αὐτὸ ὡς ὄργανον τοῦ Διαβόλου³⁷⁴. Δὲν εἶναι κατόπιν τούτου παράδοξον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Λούθηρος ἐν ἐπισήμῳ

371. Πρβλ. E. C o m b a, Storia dei Valdesi, Torre Pellice 3η ἐκδ. 1935.

372. Τὸ βιβλίον τοῦ Wiclif «Tractatus de potestate papae» χαρακτηρίζεται ὡς ἐν τῶν σπουδαιότερων ἔργων τῶν διαπραγματευομένων περὶ τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ κατὰ τὸν Μεσαίωνα.

373. Πρβλ. W. H a u c k, ἐνθ' ἄν. σελ. 17 ἐξ. «Luther handelte ursprünglich in dem Bewusstsein, seiner kirche einen grossen Dienst zu erweisen, indem er in seinen 95 Thesen den Finger auf die Stelle legte, an der der Grad der Verweltlichung der kirche am erschreckendsten zutage trat. Nichts lag ihm zunächst ferner als die Absicht, eine neue Kirche ins Leben zu rufen. Der deutsche Augustiner mōnch wollte lediglich der Verweltlichung der Kirche entgegenwirken. Seine ursprüngliche Absicht ging lediglich dahin, die Kirche an ihre rein geistliche Aufgabe zu erinnern und so ihre Haltung und ihr Ansehen als Kirche zu retten».

374. Πρβλ. F. H e i l e r, ἐνθ' ἄν. σελ. 314 ἐξ.

τελετῇ κατέκαυσεν ἔξωθι τῆς πόλεως Elsterthor κατὰ τὴν 20 Δεκεμβρίου τοῦ 1520 τὸ Corpus Iuris Canonici, γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Emil Brunner ὡς ἔχον μεγαλύτεραν σπουδαιότητα καὶ αὐτῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Λουθήρου θυροκολλήσεως τῶν 95 θέσεών του κατὰ τῶν ἀφέσεων³⁷⁵. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ διδασκαλία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου κατέστη ἐπικίνδυνος εἰς τὰς περιοχάς, ἐνθα ἐπειράτησεν ἢ μεταρρυθμισίς. Οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν πρὸς ἄλλους κλάδους τῆς ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου καὶ δὴ πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον³⁷⁶. Παρὰ ταῦτα αἱ προτεσταντικαὶ κοινότητες δὲν ἦτο δυνατόν, εἰ μὴ, συμφώνως καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης *ubi societas ibi ius*³⁷⁷, νὰ ἀποκτήσουν καὶ ἐξωτερικὴν τινα διοργάνωσιν. Ὁ Λούθηρος χαρακτηρίσας τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ρ.Ε. ὡς ὄργανον τοῦ Διαβόλου δὲν ἠρνεῖτο καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Ἐκκλησιολογίαν τῆς Ρ.Ε., ἥτις, ὡς εἶδομεν, ὑπερεξάγει τὴν ὄρατὴν καὶ ἀνθρωπίνην πλευρὰν εἰς βάρος τῆς θείας καὶ ἀοράτου, διέκήρυξεν ὁ Λούθηρος, ὅτι ἀληθὴς Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀόρατος Ἐκκλησία, ἥτις κατ' αὐτὸν εἶναι «κοινωνία πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου ἐν ταῖς καρδίαις» (*Societas fidei et spiritus sancti in cordibus*). Βεβαίως ὁ Λούθηρος δὲν παραθεωρεῖ ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τὴν ὄρατὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ προσδίδει εἰς αὐτὴν ἐξωτερικὴν τινα καὶ δευτερεύουσαν σημασίαν οὐδόλως θεωροῦσα αὐτὴν ἀλάθητον. Ὁ Λούθηρος ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν παρεκκλίσεων τῆς Ρ.Ε. ὑπέπεσεν ἐν προκειμένῳ εἰς ἕτι μεγαλύτεραν ἐκείνης πλάνην διαιρέσεως ὀξύτερον τὴν ὄρατὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἀοράτου. Συμφωνῶν συνεπῶς κατ' οὐσίαν πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Ρ.Ε. διαίρεσιν μεταξύ ὄρατῆς καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας διαφέρει ταύτης ὡς πρὸς τὴν μετᾶθεσιν τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος ἀπὸ τῆς ὄρατῆς εἰς τὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν³⁷⁸. Συνεπεία τῆς διαιρέσεως ταύτης τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὄρατὴν καὶ ἀόρατον καὶ τῆς προβολῆς τῆς θείας καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας εἶναι καὶ ἡ ἀντίστοιχος ὀξεῖα διαίρεσις τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας εἰς θεῖον καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον. Καὶ τὸ μὲν θεῖον δίκαιον ἔχει ἰσχὺν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πνευματικῆς καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας καὶ ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπου μὴ ἐπιτελεστένης οὐαυδῆποτε ἐν προκειμένῳ

375. Emil Brunner, *Das Missverständnis der Kirche*, Stuttgart 1951 σελ. 96 «Die entscheidende Tat der Reformation Luthers war die Verbrennung des Corpus iuris Canonici».

376. Πρβλ. H. Liermann, *Das Kanonische Recht als Gegenstand des gelehrten Unterrichts an den protestantischen Universitäten Deutschlands in den ersten Jahrhunderten nach der Reformation*, ἐν *Studia Gratiana*, τόμ. III, 1954 σελ. 541-566.

377. Πρβλ. Eichmann-Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 16. A. Hagen, *Prinzipien des katholischen Kirchenrechts*, Würzburg 1949 σελ. 7 ἔξ.

378. Πρβλ. H. Dombois, *Zur Revision...* ἐνθ' ἄν. σελ. 166 ἔξ.

παρεμβάσεως εἰς τὰς μεταξὺ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ σχέσεις. Τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον ρυθμίζει τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας μὴ ταυτιζόμενον πρὸς τὸ κατὰ κόσμον δίκαιον, ἀλλ' ὄν ἰδιότυπον. Πάντως κατὰ τὸν Λούθηρον τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον δὲν συνδέεται πρὸς τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν σκοποῦν εἰς τὴν ἐν ὀνόματι τῆς ἀγάπης διατήρησιν τῆς κανονικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξεως³⁷⁹. Οὕτω τὸ προτεσταντικὸν Κανονικὸν Δίκαιον, οὐ μόνον δὲν ἀπετέλεσεν ἐπάνοδον εἰς τὸ Δίκαιον τῆς ἀρχαίου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ὀξείας διαιρέσεως θελοῦ καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κατέστη κοσμικὸν δίκαιον. Ὁ Λούθηρος κατέκαυσε τὸ Corpus Iuris Canonici, ἀλλ' αἱ Λουθηριαναὶ κοινότητες ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς διοργανώσεως αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ προσλάβουν πολλὰς διατάξεις ἐξ αὐτοῦ. Ἡ οὐσιώδης συμβολὴ τοῦ Λουθήρου συνίσταται ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν ὑπόταξιν τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας ἀντὶ τοῦ Πάπα εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἀρχοντας!³⁸⁰

Ἡ Ρ.Ε. ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντικῶν ὑποτίμησιν καὶ παραθεώρησιν τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας ἐτόνισεν ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου καὶ ἐφεξῆς τὴν σπουδαιότητα τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος καὶ δικαίου³⁸¹. Ὡς χαρακτηριστικῶς παρετήρησεν ἐν προκειμένῳ ὁ καρδινάλιος Bellarmin († 1621), ἡ Ρ.Ε. εἶναι ἐξ Ἰσου ὁρατὸς ὀργανισμὸς, ὅπως καὶ ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία!³⁸² Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τοιαύτης θεωρήσεως τῆς Ἐκκλησίας ὁ καρδινάλιος Bellarmin, προέβη εἰς τὸν ἀκόλουθον περὶ Ἐκκλησίας ὄρισμόν ἐξ ἐπόψεως κανονικοῦ Δικαίου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ ἐπικρατῶν μέχρι σήμερον ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε. «Ecclesia est coetus hominum eiusdem christianae fidei professione et eorumdem Sacramento-

379. Πρβλ. H. Liermann, Deutsches Evangelisches Kirichinrecht, Stuttgart 1933 σελ. 21 «Aber das Recht bleibt, wenn auch Gott ist ihm wie in allem Geschehen wirksam ist, doch Menschenwerk. Das unterscheidet von die evangelische Auffassung vom Kirchenrecht grundsätzlich von der katholischen, die fundamentale Sätze ihres Rechtes als ius divinum auf unmittelbar göttliche Gesetzgebung zurück führt».

380. Οἱ Προτεστάνται καθηγηταὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Günther Holstein καὶ Joh. Heckel σπουδαίως συνέβαλλον εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου ἐξ ἀπόψεως Λουθηρανῆς. Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον προὐκάλεσαν αἱ ἐργασίαι τοῦ τελευταίου: Initia iuris ecclesiastici Protestantium, München 1950, καὶ Lex charitatis, Eine Juristische Untersuchung über das Recht in der Theologie Luthers, München 1953.

381. Πρβλ. M. Schmaus, ἐνθ' ἀν. σελ. 401.

382. R. Bellarmin, Disputationes de controversiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos (1586-1593) «Ecclesia enim est coetus hominum ita visibilis et palpabilis, ut est coetus populi Romani vel regnum Galliae aut respublica Venetorum».

rum communione colligatus, sub regimine legitimorum pastorum ac praecepue unius Christi in terris vicarii Romani Pontificis»³⁸³. 'Εν τῷ ὀρισμῷ τούτῳ ἐμφαίνεται σαφέστατα ἡ ἐπικρατοῦσα ἀρχὴ τῆς διαιρέσεως μεταξύ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου 'Εκκλησίας καὶ αὐτοτελοῦς διοργανώσεως τῆς ὁρατῆς αὐτῆς πλευρᾶς. Οὕτω οὐδεὶς γίνεται ἐν τῷ ὀρισμῷ τούτῳ λόγος περὶ τῆς 'Εκκλησίας ὡς θείου καθιδρύματος θεμελιωθέντος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ περὶ τῆς θείας προελεύσεως τῶν μυστηρίων, ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶναι κεκλειμένη, ἵνα ἐκπληρώσῃ ἡ 'Εκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τῷ ὀρισμῷ τούτῳ ἀντικατροπίζεται τὸ ἐπίπεδον, ἐφ' οὗ εὐρίσκειτο τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων 'Εκκλησίας καὶ Δικαίου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε. μέχρι τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ (1869-70) καὶ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Codicis Iuris Canonici.

2. Ἡ μορφή καὶ ὁ τύπος τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε.

'Η ἐκκοσμικεῦσις τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου τὸ πολίτευμα τῆς Ρ.Ε. ἐχαρακτηρίσθη ὡς μοναρχικόν, ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον ἐντόνων ἀντιδράσεων ἐκ μέρους τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. Οὗτοι δύνανται νὰ καταταγοῦν ὡς ἀκολούθως.

α) εἰς τοὺς ἀναγνωρίζοντας τὸν παπικὸν θεσμόν ὡς θεσμόν θείου δικαίου καὶ ὡς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς ἐπὶ γῆς 'Εκκλησίας καὶ ἐπιδιώκοντας τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν διὰ τῆς ἐναρμονίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. β) εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ἐπισκοπισμοῦ ἢ συνοδισμοῦ, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν μεταρρῦθμισιν τῆς Ρ.Ε. συμφώνως πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχαίας 'Εκκλησίας διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν Παπῶν Ρώμης εἰς τὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους. γ) εἰς τοὺς ἀπορρίπτοντας τέλος ἐξ ὀλοκλήρου τὸν παπικὸν θεσμόν ὡς ἀντιτιθέμενον πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἀρχαίας 'Εκκλησίας. Οὕτω α) μεταξύ τῶν ἀγωνισθέντων διὰ τὴν πνευματικὴν θεμελίωσιν τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ὅπως ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει ὁ ἅγιος Βερνάρδος τοῦ Κλαιρβῶ, ὁ ὁποῖος διετύπωσεν ἐξαιρετικὸν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ διδασκαλίαν καὶ κατεπολέμησε, τοὺς δύο κυριωτέρους παράγοντας, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐκκοσμικεῦσιν αὐτοῦ, ἦτοι: 1. τὸ πνεῦμα τῆς ἀπεριορίστου κυριαρχίας καὶ ἐπιβολῆς καὶ 2. τὴν ἐπιδιώξιν κοσμικῶν ἀγαθῶν. Εἰς τὸ περίφημον ἔργον «De consideratione», τὸ ὁποῖον, συνέγραψε χάριν τοῦ πρώην μαθητοῦ του Πάπα Εὐγενίου Γ' (1150), διακήρυσσεν, ὅτι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑψίστου ἐν τῷ κόσμῳ λειτουργήματος, ἦτοι τοῦ παπικοῦ δὲν εἶναι ἡ κυριαρχικὴ ἐξουσία, (dominium) ἀλλὰ τὸ προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν ὑπουργήμα (ministerium). Τὸ πρῶτον δηλ. ἐν αὐτῷ εἶναι τὸ ἠθικοθρησκευτικὸν καὶ πνευματικὸν στοιχεῖον καὶ

383. Αὐτόθι τόμος II. Controversia I, lib. III. De ecclesia militante, c 2, 35 ες.

οὐχὶ τὸ νομικόν. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπεκάλει τὸν Πάπαν ὡς τὸν «ἀνώτατον μεταξὺ τῶν ἀπουργῶν» («summus inter ministros»). Μετὰ σφοδρότητος κατεπολέμησεν ὁ ἅγ. Βερνάρδος τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλαργυρίαν, αἵτινες ἐκυριάρχουν εἰς τὴν παπικὴν αὐλήν, καὶ τὴν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς θεσμῶν ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς πλήρη ἐκοσμικέυσιν αὐτῆς. Ἰδιαιτέρως δὲ ὑπεγράμμισε τὴν ἀνάγκην τῆς πτωχείας, ἥτις δέον νὰ διακρίνη τοὺς κατέχοντας τὰ ἀνώτερα τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματα, ἀναφερόμενος ἰδίᾳ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου: «ἀργύριον καὶ χρυσὸν οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω τοῦτο σοι δίδωμι· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγειρε καὶ περιπάτει»³⁸⁴. καὶ κατεφέρετο κατὰ τῆς συνθηθείας τῶν Παπῶν καὶ ἀνωτέρων τιτλοῦχων τῆς αὐλῆς τῶν νὰ φέρουν ἐνδυμασίας ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, πεποικιλμένας διὰ πολυτίμων λίθων, καθὼς καὶ τὴν κατὰ τὰς ἐξόδους αὐτῶν συνοδείαν τῶν ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ λαβάρων, ὥστε νὰ δημιουργῆται ἡ ἐντύπωσις, ὡς χαρακτηριστικῶς παρετήρει ὁ ἅγιος Βερνάρδος, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι ὁ διάδοχος μᾶλλον τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου παρά τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου³⁸⁵.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Βερνάρδου ἐπέδρασε τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ Πάπα Εὐγενίου Γ' καὶ ἐπέφερε ὠρισμένας βελτιώσεις εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς παπικῆς αὐλῆς, τελικῶς ὅμως οἱ Πάπαι ἐνέμειναν εἰς τὴν περὶ δύο ξιφῶν θεωρίαν καὶ τὴν περὶ τοῦ Πάπα ὡς τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ διδασκαλίαν τοῦ ἅγ. Βερνάρδου καὶ ἐλησμόνησαν τὴν πνευματικὴν θεμελιώσιν τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ καὶ τὴν καταπολέμησιν τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος καὶ δὴ τοῦ τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας καὶ ἐπιβολῆς. Ἄλλ' ἡ περὶ πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ παπισμοῦ προσπάθεια τοῦ ἅγ. Βερνάρδου εὔρε τοὺς συνεχιστὰς αὐτῆς καὶ μάλιστα μεταξὺ διαπρεπῶν κανονολόγων τοῦ 12ου 13ου καὶ 14ου αἰῶνος καὶ δὴ καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων τῆς Bologna καὶ τῶν Παρισίων³⁸⁶, οἱ ὅποιοι διετύπωσαν σπουδαιοτάτας ἀπόψεις περὶ τῶν θεμελιωδῶν ἠθικῶν καὶ ὀρθοσκευτικῶν ἀρχῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων δέον νὰ κατευθύνηται ἡ νομικὴ δραστηριότης τῶν Παπῶν. Ἰδιαιτέρως ἡ ἐνταξίς τῆς plenitudo

384. Πράξ. Ἀποστ. γ' 6.

385. Ἡ σπουδαιοτάτη αὐτὴ διδασκαλία τοῦ ἅγ. Βερνάρδου προκαλεῖ ἔτι μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ἅγιος Βερνάρδος ὑπεστήριξε τὴν περὶ δύο ξιφῶν θεωρίαν, δεχόμενος, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ξίφη ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (utroque ergo ecclesiae). Καὶ τὸ μὲν πνευματικὸν ξίφος δέον νὰ χρησιμοποιηθῆται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ χειρὸς τοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ τῷ νεύματι τοῦ ἱερέως καὶ τῇ διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος. Κατὰ τὸν Βερνάρδον ὁ Πάπας εἶναι ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ τὴν τε κοσμικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Ὁ Βερνάρδος ἀποκαλεῖ τὸν Πάπαν: sacerdos magnus, summus pontifex, tu princeps episcoporum, tu haeres apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, actoritate Moses, iudicatu Samuel, petestate Petrus, unctioe Christus.»

386. Πρβλ. L. Buisson, ἐνθ' ἄν. σελ. 2.

petestatis τῶν Παπῶν εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐντολάς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀποτελεῖ τὴν μερίστην προσφορὰν τῶν ἀγωνισθέντων εἰς τὸν τομέα τῆς πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ Παπικοῦ θεσμοῦ, οἱ ὅποιοι ἐνηρμόνιζον ἀγάπην καὶ ἐξουσίαν (potestas et caritas)³⁸⁷. Ἡ προσπάθεια αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς opinionis communis, ἥτις συνέβαλλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας διεκδικούσης, ὡς εἶδομεν, τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐφ' ἀπάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν κτίσεως³⁸⁸. Συνέπεια τῆς ὑποτάξεως ταύτης τῆς παπικῆς plenitudinis petestatis εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης εἶναι, ὅτι καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς οὐδὲν ὑφίσταται νομικὸν ἐμπόδιον, ἀπαγορεύεται οἰαδήποτε παπικὴ ἐνέργεια, ἥτις θὰ προσέβαλλε τὴν ἀγάπην ἢ θὰ ἐδημιούργει σκάνδαλον μεταξὺ τῶν πιστῶν. Μετ' ἰδιαίτερας δὲ ἐμφάσεως ὑπογραμμίζει ὁ κανονολόγος Zabarella τὸ μέγεθος τῆς παπικῆς εὐθύνης, ἥτις εἶναι εἰς τὰς περιπτώσεις τοῦ σκανδαλισμοῦ τοσούτῳ μείζων ὅσῳ καὶ τὸ ἀξίωμα εἶναι ὑψιστον καὶ ἡ ἔκτασις τῆς βλάβης ἐπεκτείνεται ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας³⁸⁹. Κατέστη σχεδὸν κοινὴ πεποιθήσις μεταξὺ τῶν Κανονολόγων τῆς περιόδου ταύτης, ὅτι ἡ εὐθύνη τοῦ Πάπα Ρώμης ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐντεῦθεν προκλήσεως σκανδαλισμοῦ εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ὑφίσταται ἔναντι μόνον τῆς πνευματικῆς ἐν οὐρανῷ Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατευομένης ἐπὶ γῆς³⁹⁰.

Γενικῶς θὰ ἠδύνατο τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ πνευματικὴ θεμελίωσις τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ἡ μεταβολὴ τοῦ πνεύματος τῆς ἀκατασχέτου τάσεως πρὸς κυριαρχίαν, τὸ ὅποιον ἐπεκρῶται εἰς τὸν ἐκκοσμικευθέντα παπισμὸν εἰς πνεῦμα ἀγάπης καὶ ἐν ταπεινώσει διακονίας ἀπετέλει τὸν βαθύτατον πόθον πάντων

387. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἀναφερθεῖσα ἐργασία τοῦ L. Buisson, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης τῶν πηγῶν τῆς περιόδου ταύτης ἐξάγει τὴν συμβολὴν ἐκλεκτῶν ἐκπροσώπων τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας καὶ τὴν ἐνταξιν τῆς plenitudinis potestatis τοῦ Πάπα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐντολάς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὡς χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ L. B u i s s o n, ἐνθ' ἀν. σελ. 2 «Nur dann war es im späten Mittelalter überhaupt möglich, die päpstliche Gewalt zurückzudrängen. Ein solches Ringen wird nicht von der Tagespolitik getragen. Es erforderte angestrengtes Nachdenken der geistigen Elite des Abendlandes, die sittlichen Maßstäbe für die Handhabung päpstlicher, aber auch königlicher Gewalt zu erkennen. Erst dann konnten die Ergebnisse solcher Geistesarbeit geschichtlich wirksam werden»

388. Αὐτόθι, σελ. 329 «Wie schon gezeigt wurde, hatte die opinio communis den Vicarius Christi und die Handhabung seiner potesta unter das Gebot von Gerechtigkeit und Liebe gestellt: die Gerechtigkeit ist einzuhalten; das scandalum und die daraus erfließende admonitio evangelica ist von Papst in der Nachfolge Christi zu beachten»

389. Αὐτόθι σελ. 161 ἐξ.

390. Αὐτόθι. σελ. 214.

τῶν ἐργασθέντων καὶ προσευχομένων διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀληθεῖ εὐαγγελικῷ πνεύματι ἀναγέννησιν τοῦ παπισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος τῇ ἐπιδράσει καὶ τῆς ἀποκαλυπτικῆς διδασκαλίας τοῦ ἡγουμένου Joachim von Fiore ἐδημιουργήθησαν εἰς εὐρέα στρώματα τοῦ πληρώματος τῆς Ρ.Ε. ἐνθουσιαστικαὶ τάξεις καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀγγελικοῦ ποιμένος (Pastor angelicus ἢ Papa angelicus ἢ Papa spiritalis ἢ Papa evangelicus), ὁ ὁποῖος θὰ ἐκκαθάρῃ καὶ θὰ ἐνώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὡς δὲ χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ἤδη τῷ 1267 ὁ μέγας φυσικός καὶ φιλόσοφος τοῦ μεσαίωνος Roger Bacon ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν προεφητεύθη ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους θὰ ἔλθῃ εἰς Πάπας, ὁ ὁποῖος θὰ ἐκκαθάρῃ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν τεχνασμάτων καὶ ἀπατῶν τῶν νομικῶν... 1). Ἡ ἐλπίς αὕτη περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Papae angelici ἀνερρίπισθη ἀπαξ ἔτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος. Εἰς τὴν ἐλπίδα ταύτην ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ συμμετέχῃ καὶ πᾶς πιστὸς ποθῶν τὴν ἐνώσιν τῶν Ἐκκλησιῶν³⁹¹.

β) Ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τοῦ ἐκκοσμιευθέντος παπικοῦ θεσμοῦ, μὴ ἀναγνωρίζουσα τὸν Πάπαν, ὡς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπεδίωκεν, ὡς εἶδομεν, τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε. συμφώνως τῷ πολιτεύματι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας διὰ τῆς ὑποτάξεως τοῦ Πάπα εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Ἡ κίνησις αὕτη τοῦ ἐπισκοπισμοῦ ἢ συνοδισμοῦ ἐνισχύθη ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος³⁹². Σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι αὐτῆς ἀνεδείχθησαν οἱ Konrad von Gelnhausen, Heinrich von Langenstein, Pierre d' Ailly μάλιστα δὲ ὁ J. Gerson καὶ Dietrich von Niem. Πάντας ὅμως ὑπερέβαλε, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ Nikolaus von Cues (Νικόλαος Κουζάνος) (1401-1461) εἰς τῶν μεγίστων διανοητῶν τῆς ἐποχῆς του. Καρπὸς τῆς κινήσεως ταύτης τοῦ συνοδισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ σύγκλησις καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν ἐν τῇ Δύσει «Οἰκουμενικῶν Συνόδων» τῆς Ρ.Ε. γνωστῶν ὡς μεταρρυθμιστικῶν Συνόδων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, αἵτινες ἐδημιούργησαν πολλὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς συγχρόνους των, ὅτι δὲν ἀπεῖχε πολὺ ὁ χρόνος τῆς τελικῆς κατισχύσεως τῆς ἀληθοῦς μορφῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος. Οὕτω ἡ Σύνοδος τῆς Πίζης (1409) καὶ ἰδίᾳ τῆς Κωνσταντίας (1414-1418) διεκλήρυξαν, ὅτι ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ συμφώνως τῇ Κανο-

391. Πρβλ. F. Baethgen, Der Engelpapst, Halle 1933. Herbert Grundmann, Die Papstprophetien des Mittelalters, Arch. f. Kulturgesch., 19, (1928), 77-138.

392. Πρβλ. Κων. Μουρατίδου, Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ Παπικὸς θεσμός, ἐνθ. ἀν. Πρβλ. A. Kneer, Die Entstehung der Konziliaren Theorie, ἐν Römische Quartalschrift zur christliche Altertumskunde und kirchengeschichte, Suppl. 1, 1893. K. Hirsch, Die Ausbildung der Konziliaren Theorie im 14. Jah. 1903. F. Blie-metzrieder, Das Generalkonzil im grossen abendländ. Schisma 1904.

νικῆ τάξει συγκροτούμενη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔχουσα τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχὴν καὶ αὐθεντίαν. Πάντες δὲ ὀφείλουσι ὑπακοῆν, μὴδὲ τοῦ Πάπα ἐξαιρουμένου, εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἐξάλειψιν τῶν σχισμάτων καὶ τὴν μεταρρυθμισὶν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς³⁹³. Τὰς ἀποφάσεις ταύτας τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ «οἰκουμενικῆς συνόδου» ἐχαρακτήρισεν, ὑπερβολικῶς πως ὁ διάσημος ρωμαιοκαθολικὸς ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ (1870) περὶ παπικοῦ ἀλαθῆτου καὶ πρωτείου ἐξουσίας Jgnadius Döllinger ὡς πιθανῶς τὸ ἐξαιρετικώτερον γεγονός ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας³⁹⁴. Τὸ παπικὸν σύστημα, κατὰ τὸν Döllinger, διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου ἀνηρέθη εἰς τὴν βίαν τοῦ καὶ σιωπηρῶς μὲν, ἀλλὰ σαφῶς ἐχαρακτήρισθη ὡς πλάνη καὶ κατάχρησις ἐξουσίας. Ἡ σύνοδος τῆς Βασιλείας (1431-1449)³⁹⁵ ἐπανέλαβε καὶ ἔτι πλέον ἐνίσχυσε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ Συνόδου, διακηρύξασα, ὅτι ὁ Πάπας, ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῶν μελῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει ἀναβολῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἢ διαλύσεως αὐτῆς.

Αἱ σπουδαιόταται αὐταὶ ἀποφάσεις τῶν μεταρρυθμιστικῶν Συνόδων δὲν ἠδυνήθησαν, δυστυχῶς νὰ ἐπικρατήσουν ἐν τῇ Δύσει. Οἱ Πάπαι διὰ τῆς ἐν Φερράρα (1438) καὶ, ἐν συνεχείᾳ, διὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ, τελικῶς, διὰ τῆς 5ης ἐν Λατερανῶ (1516) «οἰκουμενικῶν» συνόδων κατάρθρωσαν νὰ ἀνατρέψουν τὰς ἀποφάσεις τῶν μεταρρυθμιστικῶν συνόδων καὶ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν παπικὴν ἀπαλυταρχίαν.

Παρὰ ταῦτα δὲν ἐξέλιπε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπισκοπισμοῦ ἢ συνοδισμοῦ, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ ἐκπροσωπῆται ὑπὸ σπουδαιότατων ἐκπροσώπων τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ νὰ ἐπηρεάζῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸν βίον καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς Ρ.Ε. Ἡ σπουδαιότερα συστηματικὴ ἐργασία περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς περιόδου ταύτης εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Νικολάου Κουζᾶνου, τὸ ἐπιγραφόμενον *Concordantia Catholica*. Ὁ Νικόλαος Κουζᾶνος διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναπτυχθεῖσαν θεωρίαν, ἰδίᾳ περὶ τοῦ συνοδικοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, ἐχαρακτήρισθη ὡς *Cyprianus redivivus*. Κατὰ τὸν Κουζᾶνον, ὁ ἐπισκοπικὸς

393. Πρβλ. H. Foine ἐν ὁ. σελ. 421 ἐξ. ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

394. J. v. Döllinger, «Janus», *Der Papst und das Konzil, 1869* (βελτισμὴν ἐκδ. ὑπὸ v. Friedrich 1892) σελ. 324 ἐξ.

395. P. Lazarus, *Das Basler Konzil, Berufung, Leitung, Gliederung und Organisation*, *Hist. St.* 100, 1912.

θεσμὸς εἶναι θεσμὸς θεοῦ δικαίου, πάντες δὲ οἱ ἐπίσκοποι εἶναι διάδοχοι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἴσοι πρὸς ἀλλήλους. Αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ εἶναι καθαρῶς διοικητικοῦ εἴδους, ἐξ οὗ καὶ τὸ πρωτεῖον τιμῆς ἀπενεμήθη εἰς τὸν ἐπίσκοπον, Ρώμης, λόγῳ τῆς θέσεως τῆς πόλεως Ρώμης ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ. Ἐκτὸς τούτου, ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Κουζάνον, καὶ τὸ κέντρον ἐνότητος—centrum unitatis—τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Πᾶσα ὁμῶς νομοθετικὴ, διοικητικὴ ἢ δικαστικὴ δραστηριότης τοῦ Πάπα, ἀφορᾷσα εἰς τὴν οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν, ἔχει ἰσχὺν καὶ κύρος μόνον ὑπὸ τῆν προϋπόθεσιν τῆς συναινέσεως καὶ τῆς ἐγκρίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας—Consensus Ecclesiae—διὰ τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς. Τέλειος δὲ ἐκπρόσωπος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας εἶναι, κατὰ τὸν Κουζάνον, ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὸ κύρος τῶν ἀποφάσεων τῆς ὁποίας οὐδόλως ἤρηται ἐκ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Πάπα. Μόνον δὲ ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δύναται, ὡς ἔχουσα τὴν συμπαράστασιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ θεσπίζη ἀλαθῆτως τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Σπουδαιότητι δὲ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ ἀποψις τοῦ Κουζάνου, καθ' ἣν ἡ τοιαύτη ὑπὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου θέσπισις τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας δὲν γίνεται κατ' αὐταρχικὸν τρόπον, ἀλλ' ἐν συμφωνίᾳ καὶ ἐξουσιοδοτήσει τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας (consensu et legatione omnium fidelium). Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὑπέρεκειται τοῦ Πάπα, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας. Συνεπῶς ὁ Πάπας δὲν ἔχει αὐτοδικαίως (ipso iure) τὴν οὐσιαστικὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλὰ μόνον τὸ τιμητικὸν προβάδισμα—πρωτεῖον τιμῆς. Τὴν ἀπόδοχὴν τῆς θέσεως ταύτης καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παπῶν τῆς περιόδου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀποδεικνύει, κατὰ τὸν Κουζάνον, τοῦτο μὲν ἡ ὑπ' αὐτῶν θέσις τῆς ὑπογραφῆς των εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Συνόδων μαζὶ μετὰς ὑπογραφᾶς τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ ὑπὸ τῶν παπῶν θεώρησις καὶ διακήρυξις τῆς ἀπολύτου συμμορφώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς ἀποτελοῦσης κατ' ἐξοχὴν ἐγκώμιον αὐτῆς.

Ὁ Πάπας συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κουζάνου, δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ ἢ ν' ἀνατρέψῃ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ ἐκτελέσῃ αὐτάς (potestas superintendiae). Συνεπῶς, ὁ Πάπας οὐδὲν πρωτεῖον ἐξουσίας ἢ ὑπεροχῆς ἔχει ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πάπας κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν διατύπωσιν τοῦ Κουζάνου δὲν εἶναι γενικὸς ἐπίσκοπος, ἀλλ' ὁ ὑπεράνω τῶν ἄλλων πρῶτος ἐπίσκοπος («Papa non est universalis episcopus, sed super alios primus»), δηλ. εἶδος ἀρχιεπισκόπου ἢ Πατριάρχου τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ἄνευ ὁμῶς πραγματικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Οὐ μόνον δὲ ἐναντι τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλὰ καὶ ἐναντι τῆς Συνόδου τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας δεσμεύεται ὁ Πάπας, ὡς χαρακτηριστικῶς παρα-

τηρεί ὁ Κουζάνος, ἔχων τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ Συνόδῳ, αἴαν θέσιν ἔχουν καὶ οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐν ταῖς αὐτῶν συνόδοις³⁹⁶.

Ἡ σπουδαιότης αὐτῆ περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον περὶ τῶν σχέσεων Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ Παπικοῦ θεσμοῦ διδασκαλία τοῦ Κουζάνου ἐξέφραξε τὴν περὶ τοῦ θέματος τούτου πεποιθήσιν σημαντικῆς μερίδος τοῦ πληρώματος τῆς Ρ.Ε. Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται, διατὶ ὁ θρίαμβος τῆς Παπικῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῶν μεταρρυθμιστικῶν Συνόδων διὰ τῆς 5ης ἐν Λατερανῶ (1516) «Οἰκουμενικῆς» Συνόδου ὑπῆρξεν οὐ μόνον πρόσκαιρος, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αὐτὸ μοιραῖος διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀποτυχία τῶν μεταρρυθμιστικῶν Συνόδων πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε. εἰς τὴν κανονικὴν βᾶσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὠδήγησεν μέρος τῶν καταπολεμούντων τὴν ἐκκοσμίκευσιν τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ οὐχὶ πλέον εἰς τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ.

γ) Ὁ παπικὸς θεσμὸς τόσο κατὰ τοὺς προδρόμους τῶν μεταρρυθμιστῶν, Βαλδίου, Olivii, Wiclif, Hus³⁹⁷ κλπ. ὅσον καί, πολλῶ μᾶλλον, κατὰ τοὺς μεταρρυθμιστὰς Λούθηρον κλπ. εὐρίσκεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας διοργάνωσιν. Οἱ λοιποὶ μεταρρυθμιστὰι Ζβίγγλιος, Καλβίνος κλπ., διαφωνοῦντες πρὸς τὸν Λούθηρον εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του, ἦσαν σύμφωνοι μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν σφοδρότατην κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἐπίθεσιν, ἥτις καὶ πράγματι ὑπερέβαλε πᾶσαν προγενεστέραν οὐ μόνον, διὰ τὴν ὀξύτητα τῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου κρίσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συστηματικὴν τῶν ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὸν Λούθηρον ὁ παπικὸς θεσμὸς δὲν εἶχε θεῖαν τὴν προέλευσιν, δὲν ἦτο θεσμὸς θεοῦ δικαίου, οὐδὲ ἢ πρὸς τὸν Πάπαν ὑπακοή, ἦτο ἀναγκαῖα διὰ τὴν σωτηρίαν. Τὸναντίον μάλιστα τὸν Πάπαν ἐθεώρει οὐ μόνον αἰρετικὸν ἀλλὰ αἰρεσιάρχην, τοῦτ' αὐτὸ Ἀντιχριστον. Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Λουθήρου δὲν ἐστρέφετο ἀπλῶς κατὰ τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ βίου τῶν Παπῶν, ὡς συνέβαινε συνήθως μετ' τὴν διδασκαλίαν τῶν προδρόμων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ κατ'

396. Δυστυχῶς αἱ ἀντεργασίαι καὶ ἡ ἀπότομος συμπεριφορὰ τῶν ἐπισκόπων κατὰ τοῦ Πάπα Εὐγενίου Δ' συνετέλεσαν ὥστε ὁ Ν. Κουζάνος νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἀπόψεις του σχετικῶς πρὸς τὰς σχέσεις παπικοῦ θεσμοῦ καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸ παπικὸν στρατόπεδον.

397. Κατὰ τὸν Wiclif τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου εἶναι καθαρῶς πνευματικῆς σημασίας καὶ συνίσταται εἰς πρωτεῖον ἐν τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ αὐτοθυσίᾳ. Συγκρίνων Χριστὸν καὶ Πάπαν εὐρίσκει τὸν τελευταῖον ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς Ἐκεῖνον, ὃν ἀπαιτεῖ νὰ ἐκπροσωπῇ. Ὁ Χριστὸς ζῆ ἐν πτωχείᾳ, ὁ Πάπας ἐπιδιώκει τὸν ἐπίγειον πλοῦτον. Ὁ Χριστὸς ἀπαντεῖ ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωίους τὴν παραίτησιν ἀπὸ πάσης ἰδιοκτησίας, ὁ Πάπας διεκδικεῖ μετὰ τοῦ Σατανᾶ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου. Ὁ Χριστὸς εἶναι πράξις καὶ ἐπιεικῆς, ὁ Πάπας ἀλαζὼν καὶ ἐδιδυκτηκός. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὁ Πάπας principium iniquitatis. Ἦνεκα τῶν ὁμοιωδῶν τούτου ἀντιθέσεων πρὸς τὸν Χριστὸν ὁ Πάπας κατὰ τὸν Wiclif εἶναι ἡ κεφαλὴ, βίος καὶ ρίζα τῆς ecclesiae malignantium.

αὐτοῦ τούτου τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, τοῦ ὁποίου σύμβολον καὶ ἐπιδιώξεις δὲν ἦτο κατὰ τὸν Λούθηρον ἢ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου. Τὸ παπικὸν στέμμα καλεῖται «regnum mundi». Ἐν τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Λουθήρου φέρεται τὸν τίτλον «Κατὰ τοῦ παπισμοῦ τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἰδρυθέντος», ἔνθα ἀπονέμονται εἰς τὸν Πάπαν οἱ βαρύτεροι δυνατοὶ χαρακτηρισμοί, ταυτιζομένου τελικῶς τοῦ παπισμοῦ πρὸς τὸν Σατανισμόν. Αἱ ὑπερβολικαὶ αὗται καὶ ἐν πολλοῖς ἀπαράδεκτοι κρίσεις τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμιστῶν συνετέλεσαν τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε., ὅπουδῆποτε ἐπεκράτησεν ἡ μεταρρυθμισίς, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἔτι μεγαλυτέραν συσπείρωσιν τῆς ἱεραρχίας τῆς Ρ.Ε. περὶ τὸν Πάπαν. Πράγματι ἡ σπουδαιότερα ἀπόφασις τῆς ἐν Τριδένῳ Συνόδου ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν τῶν προτεσταντῶν τῶν ἀρνούμενων πᾶσαν θείου δικαίου ἐκκλησιαστικὴν ἀυθεντίαν, τὸ μυστήριον τῆς εἰδικῆς ἱερωσύνης κλπ. συνίστατο εἰς τὴν κατωχύρωσιν τῆς ἀυθεντίας τῆς Ἐκκλησίας³⁹⁸, ἥτις καὶ μόνῃ δύναται νὰ ἐρμηνεύῃ ἀλαβήτως τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἐνῶ κατὰ τοὺς προτεσταντας μοναδικὴν ἀυθεντίαν ἀποτελεῖ ἀκριβῶς ἡ Ἀγ. Γραφή. Βεβαίως οὐδεμίαν δογματικὴν ἀπόφασις ἐλήφθη ὑπὸ τῆς ἐν Τριδένῳ Συνόδου περὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἐξουσίας. Ἐπίσης οὐδεμίαν ἐλήφθη ἀπόφασις περὶ τῆς προελεύσεως τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας παρὰ τὰς καταβληθείσας ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν προσπάθειας, ὅπως θεσπισθῆ ὑπὸ τῆς Συνόδου, ὅτι ἡ ἐπισκοπικὴ ἐξουσία εἶναι ἕμμεσος θεσμὸς θείου δικαίου, τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν δηλ. τὴν potestaten iurisdictionis ἐχόντων τῶν ἐπισκόπων ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Πάπα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἔχουν τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Πάντως ἡ ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τῆς ἐν Τριδένῳ Συνόδου διατυπωθεῖσα αἴτησις πρὸς τὸν Πάπαν, ὅπως ἐπικυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς, ἀπεδείκνυε πανηγυρικῶς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναγνώρισιν τῆς plenititudinis potestatis τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος. Πράγματι δὲ ὁ Πάπας Πίος Δ' διὰ τῆς ἐπικυρωτικῆς Βούλλας Benedictus Dei (1564) διεκήρυξεν ὅτι ἡ Sedes apostolicae ὡς διδάσκαλος πάντων τῶν πιστῶν μόνῃ ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων³⁹⁹.

Ἀπὸ τῆς ἐν Τριδένῳ Συνόδου μέχρι τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ (1869-70) τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν τελείως ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πάπαν, ὡς γνωστὸν ἐκτὸς τῶν συνήθων τριῶν εὐαγγελικῶν εὐχῶν ἔδιδε καὶ τετάρτην, δηλονότι τῆς τυφλῆς καὶ ἀπολύτου ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν—ἀπεδείχθη τὸ κυριώτερον ὄπλον προασπίσεως τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας καὶ καταπολεμήσεως οὐ μόνον τῶν προτεσταντικῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε. τάσεων πρὸς δι' εἰρηνικῶν μέσων ἐπάνοδον εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

398. Πρβλ. R. S o h m, Kirchengeschichte. ἔνθ' ἀν. σελ. 158.

399. Πρβλ. H. F e i n e, ἔνθ' ἀν. σελ. 455

Ούτω, ὑπὸ τῆς γαλλικανικῆς Ἐκκλησίας συνεκλήθη τὸ ἔτος (1682) ἐν Ρεΐμοις σύνοδος πρὸς καθορισμὸν τῶν ἐλευθεριῶν τῆς γαλλικανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκδοθὲν ἔγγραφο, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ διασήμευ ἱεροκλήρικος, ἐπισκόπου Bossuet, ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: «τέσσαρες προτάσεις τοῦ γαλλικανικοῦ κλήρου» (Quattuor propositiones cleri gallicani) Κατ' αὐτὴν μεταξὺ ἄλλων ἐτονίζετο, ὅτι ἡ παπικὴ ἐξουσία περιορίζεται ὑπὸ τῆς αὐθεντίας τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κανόνων τῆς γαλλικανικῆς Ἐκκλησίας⁴⁰⁰. Ἐπίσης ὑπὸ τῆς γνωστῆς θρησκευτικῆς κινήσεως τοῦ Ἰανсениσμοῦ (θεμελιωταὶ τῆς ὁποίας ἦσαν ὁ Κ. Ἰανσένιος καθηγητὴς καὶ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, Υπερν ἐν Ὀλλανδία († 1638) καὶ ὁ J. Βερζιέ) ὑπεστηρίζετο, ἰδίᾳ ἐν τῷ συγγράματι τοῦ Βερζιέ «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας» (1631), ὅτι ὁ ὁ παπισμὸς εὐρίσκειτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι σύμφωνα πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς καθόλου διοργανώσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἦτο ἡ ἐπισκοπικὴ διοργάνωσις⁴⁰¹. Τὰς αὐτὰς περίπου ιδέας ὑπεστήριζεν καὶ ὁ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Justinus Febronius (ἔξ οὗ καὶ αἱ ιδέαι του εἶναι γνωσταὶ ὡς Φεμπρονιανισμὸς), βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Trier Johan Nikolaus von Hontheim⁴⁰². Αἱ ιδέαι αὗται παραλλήλως πρὸς τὰς τῆς Διαφωτίσεως ἐπέδρασαν, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἐπομένην παράγραφον, ἐπὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' (1795-90), ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε θρησκευτικὰς μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ὠνομάσθησαν «Ἰωσηφινισμὸς» καὶ δι' ὧν περιορίζετο τὰ μέγιστα ἡ παπικὴ ἐξουσία ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν αὐτοκρατορίᾳ. Οἱ αὐτοὶ περιορισμοί, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κυρίως τῶν ἀρχῶν τῆς Διαφωτίσεως, εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίᾳ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Αἱ ἀκρότητες ὁμοῦ εἰς τὰς ὁποίας κατέληξεν ὁ κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἀγὼν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἀναστατώσεις, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησαν ἐν Εὐρώπῃ αἱ ναπολεόντειοι ἐκστρατεῖαι καὶ γενικῶς πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Διαφωτίσεως κ.λ.π. προκληθὲν πνευματικὸν χάος, πάντα τοιαῦτα συνετέλεσαν εἰς τὴν συνένωσιν καὶ συσπείρωσιν τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ρωμαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων περὶ τὸν Πάπαν. Διὰ τῆς συνενώσεως ταύτης ἀπεσκόπουον εἰς τὴν ἀποτελεσματικωτέραν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισιν τῶν κινδύνων τῶν προερχομένων, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀκράτου πολιτειοκρατίας καὶ τῶν αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας εἰς τὰς καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς φύσεως ὑποθέσεις, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν ἀντιχριστιανικῶν

400. Πρβλ. G. Hanotaux, Introduction, auch: Sur les chemins d'histoire, I: Théorie du Gallicanisme, Paris 1924.

401. J. Carreyre, Le Jansénisme durant la Régence, Louvain 1929)33.

402. Πρβλ. Fr. Stümper, Die Kirchenrechtlichen Ideen des Febronius, Würz. jur. Diss. 1908. J. Kuntziger, Febronius et le Febronianisme, Bruxelles 1891.

καὶ ἀθεϊστικῶν ἐν γένει ἰδεῶν. Τὸ Βατικανόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἔξοχος ἱκανότης προσαρμογῆς καὶ ἀξιοποιήσεως τῶν ἐκάστοτε ἐμφανιζομένων εὐκαιριῶν εἶναι γνωστὴ τοῖς πᾶσι, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφήσῃ ἀνεκμετάλλευτον τὴν μοναδικὴν τῷ ὄντι εὐκαιρίαν, ἣτις τῷ προσεφέρετο. Πράγματι ὁ Πάπας Πῖος Θ' συνεκάλεσεν ἐν Βατικανῷ κατὰ τὸ ἔτος 1869 «Οἰκουμενικὴν» σύνοδον⁴⁰³ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑκκλησίας. Παρὰ δὲ τὰς ἀντιδράσεις τῆς μειονοψηφίας οἱ ὁπαδοί του ἀκράτου παπισμοῦ, οἱ κύκλοι τοῦ Ultramontanismus, ἠδυνήθησαν νὰ προτάξουν πρὸς συζήτησιν ἐκ τοῦ περὶ Ἑκκλησίας θέματος, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐκ 15 κεφαλαίων, μόνον τὰ κεφ. 11 καὶ 12, ἅτινα ἀφεώρων εἰς τὸ παπικὸν πρωτεῖον. Οὕτω ἐκλήθησαν τὰ μέλη τῆς Συνόδου κατὰ τρόπον παράλογον καὶ πρωθύστερον νὰ ἀποφασίσουν ἐπὶ ἐνὸς θέματος χωρὶς προηγουμένως νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ δυνατότης νὰ ἀποφασίσουν ἐπὶ τοῦ γενικωτέρου προβλήματος περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι προϋπόθεσις τῆς ὀρθῆς λύσεως καὶ τοῦ περὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου προβλήματος εἶναι ἡ πλήρης ἀποσαφήνισις τοῦ γενικωτέρου περὶ τῆς Ἑκκλησίας θέματος, κατανοεῖ πᾶς τις τὸ μέγεθος τῆς ἀθαιρέτου καὶ παραλόγου ταύτης ἐνεργείας. Παρὰ ταῦτα καὶ παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τοῦ 1/4 περιῖπου τῶν συμμετασχόντων εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ ρωμαιοκαθολικῶν Ἑκκλησιαστικῶν τιτλούχων ἀνεκήρυξεν ἡ Σύνοδος αὕτη εἰς δόγμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑκκλησίας τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα καὶ τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας αὐτοῦ ἐπὶ συμπάσης τῆς Ἑκκλησίας. Ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ οὐ μόνον ἐπετεύχθη ἡ εἰς δόγμα ἀνακήρυξις τοῦ παπικοῦ ἀλαθῆτου, ἀλλὰ καὶ ὁ τέλειος παραμερισμὸς τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, στερηθείσης οἰασδῆποτε οὐσιαστικῆς ἐξουσίας. Ὁ Πάπας δὲν ὑπέρκειται, κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, ἀπλῶς τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀλλ' εἶναι ὁ κυρίαρχος αὐτῆς, ἀφοῦ ἄλλωστε διὰ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα οὐδεμία συναίνεσις ἢ ἔγκρισις ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπαιτεῖται. Ὁ Πάπας εἶναι ἀλάθητος *ex sese, ex cathedra sancti Petri non ex consensu Ecclesiae*⁴⁰⁴.

Πολὺ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐν γένει διαμόρφωσιν τῆς διοργανώσεως τῆς Ρ.Ε. ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ παπικοῦ ἀλαθῆτου ἐνέχει ἡ ὑπὸ τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ διατύπωσις τοῦ δόγματός περὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἐξουσίας καὶ δι' οὗ ὁ Πάπας ἀνεκηρύχθη ὡς ὁ οἰκουμενικὸς τῆς Ἑκκλησίας ἐπίσκοπος ἢ μᾶλλον ὡς ὁ μόνος ἀληθὴς τῆς Ἑκκλησίας ἐπίσκοπος ἐφωδιασμένος διὰ σχεδὸν ἀπεριορίστου ἐξουσίας ἐπεμβάσεως καὶ διακυβερνήσεως τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐπισκοπῶν καὶ ἐπισκόπων τῆς Ρωμαιοκαθολι-

403. Πρβλ. W. v. Hörmann zu Horbach, Zur Würdigung des Vatikan. KR's 1917. Joh. Friedrich, Geschichte des Vatikanische konzil τόμ. I-III 1877)78.

404. Πρβλ. F. Heiler, ἐνθ' ἄν. σελ. 348.

κῆς Ἐκκλησίας. Καί ναι μὲν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, ὅτι καὶ ἡ ἐπισκοπικὴ ἐξουσία εἶναι τακτικὴ καὶ ἄμεσος (ἐκ τοῦ Χριστοῦ), ὅπερ καὶ ἐπανελάβην ὁ Codex Iuris canonici, ἐν τούτοις αἱ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Πάπαν ἀρμοδιότητες εἶναι τόσον μεγάλαι, ἐπεκτεινόμεναι ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν ἐπισκόπων ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς αὐτῶν, ὥστε ἡ δοθεῖσα λύσις εἶναι ἄνευ πρακτικῆς σημασίας. Ἐν τῇ πράξει οἱ ἐπίσκοποι εἶναι ἀπλᾶ συμβουλευτικὰ καὶ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τοῦ Πάπα⁴⁰⁵.

Ἡ δογματικὴ αὕτη διὰ τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ θεμελιώσις τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ εὔρε τὴν νομικὴν αὐτῆς ἀποτύπωσιν εἰς τὸν ἐκδοθεθέντα ἐν ἔτει 1917 καὶ τεθέντα ἐν ἰσχύϊ τῷ 1918 μνημειώδη κώδικα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τὸν «Codicem Iuris Canonici», ἐν ᾧ τὸ συγκεντρωτικὸν καὶ ἀπολυταρχικὸν παπικὸν πολίτευμα εὔρε τὴν ἀποκορύφωσιν καὶ τελειώσιν του. Θεμέλιον καὶ βάσις, τοῦ διὰ τοῦ Codicis Iuris Canonici, ρυθμιζομένου πολιτεύματος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Παπικὸς θεσμὸς (πρβλ. σσ. 218-221). Οὕτω διὰ τοῦ «Codicis» ἀπονέμεται εἰς τὸν Πάπαν ἡ ἀνωτάτη καὶ ὑψίστη ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχὴ καὶ καθίσταται ὁ Πάπας, ἡ τοῦτ' αὐτὸ πηγὴ πάσης ἐν αὐτῇ ἐξουσίας, ὑπ' οὐδενὸς περιοριζομένης τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεμιμένον θεοῦ δικαίου καὶ τοῦ φυσικοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι διὰ τῶν Κανόνων 222-229 ὁ Codex Iuris Canonici ρυθμίζει τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ χαρακτηρίζει ταύτην ὡς ἀνωτάτην ἐξουσίαν διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐν συνδέσμῳ ὁμοῦ καὶ ὑποταγῆ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ δὲ Πάπας Ρώμης δύναται κατὰ βούλησιν νὰ συγκαλῆ αὐτήν, νὰ ἀναβάλλῃ τὰς ἐργασίας της, ἔτι δὲ νὰ διαλύῃ ταύτην. Ὁ πάπας καθορίζει τὰ θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως καὶ διευθύνει τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε δι' ἀντιπροσώπου του. Αἱ δὲ ἀποφάσεις τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου εἶναι ἐξ ἐπόψεως δικαίου ἄνευ οἰασδῆποτε ἀξίας, ἐὰν δὲν τύχουν τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Πάπα. Οὐδεμία ἐπιτρέπεται προσφυγὴ εἰς οἰκουμενικὴν σύνοδον κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Πάπα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐν τῇ Ρ.Ε. οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη σχέσηιν ἢ σύμφησιν πρὸς τὸν θεσμὸν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, δι' ἧν ἐδοξάσθη αὕτη καὶ ἔθεσε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματος της. Ἐν τῇ περιόδῳ τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας οἱ ρωμαῖοι ἐπίσκοποι οὐδεμίαν εἶχον συμμετοχὴν εἰς τὴν σύγκλησιν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, συγκαλουμένων ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Ὡς εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, μόνον εἰς δύο οἰκουμενικὰς συνόδους προήδρευσαν οἱ ρωμαῖοι ἐπίσκοποι διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των. Οὐδεμία ἐπικύρωσις τῶν

ἀποφάσεων τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ὑπὸ τοῦ Πάπα ἦτο ἀναγκαία. Οἱ ρωμαῖοι ἐπίσκοποι ὤφειλον ὑπακοὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ὡς καὶ πᾶς ἐπίσκοπος τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας. Οὐδὲν τέλος δικαίωμα ἐκδόσεως ἀποφάσεων ἐπὶ ζητημάτων πίστεως δι' ὧν νὰ δεσμεύσῃ τὴν οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν εἶχον οἱ ρωμαῖοι ἐπίσκοποι.

Ἀποστερημένη πάσης κατὰ τὰ ἀνωτέρω οὐσιαστικῆς ἐξουσίας ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μόνον κατ' εὐφημισμὸν δύναται νὰ φέρῃ τὸν τίτλον οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποτελεῖ διακοσμητικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης! Ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος δὲν συγκαλεῖται ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ νὰ ἀποφασίσῃ *ipso iure* ἐπὶ τῶν ἀπασχολούτων τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἐκάστοτε γενικωτέρας φύσεως προβλημάτων. Αἱ ἀποφάσεις εἶναι ἤδη εἰλημμένα ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπὸ τῶν ἐκ καρδινάλιων ἐπιτροπῶν ἐν τῷ Βατικανῷ συντελεσθείσης ἐργασίας, οἱ δὲ συνοδικοὶ καλοῦνται κατ' οὐσίαν, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας των καὶ τῆς ὑπογραφῆς των ἀποτελέσουν τὸν πανηγυρικὸν διάκοσμον αὐτῆς.

Ὅττω κατόπιν 17 περίπου αἰῶνων, μεστῶν ἐναλλαγῶν καὶ διακυμάνσεων, ἀγῶνος μεταξὺ τοῦ Παπικοῦ θεσμοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος, ἐπέτυχεν ὁ παπισμὸς ἀληθῆ θρίαμβον ὑποτάξας ὑφ' ἑαυτὸν τὸ συνοδικὸν σύστημα καὶ αὐτὴν τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον⁴⁰⁶.

3. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Ἡ ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ διεκδικήσις τῆς κοσμοκρατορίας, ἥτοι τῆς ἀνωτάτης αὐθεντίας καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων (*potestas directa in temporalibus*) ὑπῆρξε μετὰ τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ ὁ στόχος τῶν σφοδροτέρων ἐπιθέσεων τῶν ἀγωνισθέντων κατὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ρ.Ε. Ὁ Δάντης ἐθεώρει τὴν διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Παπῶν διεκδικήσεως τῆς κοσμοκρατορίας ἐξασθένεισιν τῆς ἰσχύος τῆς αὐτοκρατορίας τὸ μεγαλύτερον ἀμάρτημα τοῦ ἐκκοσμικευθέντος παπισμοῦ. Οὐ μόνον δὲ αἰρετικοὶ ὡς οἱ Βαλδιοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐπίσκοποι τῆς Ρ.Ε., ὡς ὁ *Wido von Osnabrück*⁴⁰⁷, ἐθεώρουν τὴν ψευδοκωνσταντίνειον δωρεάν, δι' ἧς ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς ἀποκτήσεως, πλοῦτου καὶ δόξης καὶ κοσμικῆς ἰσχύος ἤρξατο ἐκκοσμικευομένη, ὡς διαβολικὴν μηχανορραφίαν. Ὁ Λούθηρος λόγῳ τῆς σφοδρότητος τῶν κατὰ τῆς Ρ.Ε. ἐπιθέσεων τοῦ ἔφθασε καὶ εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν θέμα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας εἰς ἐτέραν ἀκρότητα. Ἀρνούμενος τὴν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν ἀσκησιν οἰασδῆποτε ἀληθοῦς νομικῆς ἐξουσίας συνετέλεσεν κατ' οὐσίαν εἰς τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς ἐξωτερικῆς ὀργανώσεως τῶν προτεσταντικῶν κοι-

406. Πρβλ. *W. v. Loewenich*, ἐνθ' σελ. 53 ἐξ

407. *A. Dempf*, ἐνθ' ἀν. σελ. 191.

νοτήτων εις τοὺς ἡγεμόνας τῶν χωρῶν καὶ τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἐντελῶς ἀπαρადέκτου καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀντιχριστιανικοῦ ἀξιώματος «οὗ τὸ κράτος, αὐτοῦ καὶ ἡ θρησκεία» (cuius regio, eius religio)⁴⁰⁸.

Ἡ Ρ.Ε. παρὰ τὴν τρομερὰν ἐκ τῆς διαμαρτυρήσεως δοκιμασίαν οὐδόλως ὑπεχώρησεν ἐκ τῶν περὶ τῆς ἀνωτάτης αὐθεντίας καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐγκοσμίων ὑποθέσεων ἀπαιτήσεώς της. Οὕτω ὁ Πάπας Παῦλος Δ' τῷ 1559, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλονότι τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου, διὰ τῆς Βούλλας αὐτοῦ «Cum ex apostolatus officio» διεξεδίκει ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πλήρη ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν βασιλείων. Ὑποστηρικταὶ τῆς ἀμέσου ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τῆς περιόδου ταύτης ἀνεδείχθησαν ὁ δομηνικανὸς καρδινάλιος T o r q u e m a d e καὶ ὁ Καρδινάλιος C a j e t a n († 1534). Μετριοπαθέστερος ὑπῆρξεν ὁ Καρδινάλιος B e l l a r m i n, ὁ ὅποιος μετὰ τοῦ F r a n z S u a r e z ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ ἐν προκειμένῳ παπικὴ ἐξουσία ἦτο potestas indirecta ἢ directiva in temporaribus⁴⁰⁹. Οἱ καιροὶ ὅμως, καθ' οὓς οἱ Πάπαι ἠδύναντο νὰ διεκδικήσουν τὴν κοσμοκρατορίαν, εἶχον παρέλθει ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἐναντι τοῦ παπισμοῦ δὲν ἴστατο μόνον ὁ προτεσταντικὸς κόσμος (ἡ θρησκευτικὴ μονοκρατορία τῶν Παπῶν ἐν τῇ Δύσει παρῆλθε καὶ αὕτη ἀνεπιστρεπτεῖ!) ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνικα ἀπολυταρχικὰ κράτη, τὰ ὅποια ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τῆς Διαφωτίσεως διεξεδίκουν τὸν ἐντὸς τῶν ἑδαφῶν τῶν ἑλεγχον τοῦ ἐν γένει θρησκευτικοῦ βίου. Παραλλήλως ἐνεφανίσθησαν αἱ ἀπαιτούσαι τοῦτο μὲν τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας, τοῦτο δὲ τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν θρησκευτικαὶ κινήσεις αἱ γνωσταί, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαλλικανισμός, Φεμπρονιανισμός, Ἰανσενιασμός κλπ. Ἡ ὀξυτάτη διάστασις μεταξύ κράτους καὶ Ἐκκλησίας πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβε χώραν ἐν Αὐστρουγγαρία ἐπὶ Ἰωσήφ Β', αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ ὁποίου, ὡς εἶδομεν, ὠνομάσθησαν «Ἰωσηφινισμός»⁴¹⁰. Διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς καταδικαζομένους κληρικούς νὰ προσφεύγουν δι' ἐφέσεως εἰς τὸν Πάπαν (appellationes, «ἐκκλητον»), διὰ τὴν ἰσχὺν δὲ τῶν παπικῶν διατάξεων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Αὐστρουγγρικῆς αὐτοκρατορίας ἀπῆτειτο ἡ ἔγκρισις τοῦ αὐτοκράτορος (placet). Γενικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν

408. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὅρου «cuius regio, eius religio», πρβλ. J. H e c k e l, Cura religionis, ius in sacra, ius circa sacra, ἐν Kirchenrechtliche Abhandlungen, herausgegeben von Ulrich Stutz 117)118, 1938 (Festschrift U. Stutz) σελ. 232 ἐξ.

409. Πρβλ. H. F e i n e, ἐνθ' ἀν. σελ. 488 ἐξ.

410. Πρβλ. G. H o l z k n e c h t, Ursprung und Herkunft der Reformideen K. Josephs II auf kirchl. Gebiet, 1914. E. W i n t e r, Der Josephinismus und seine Geschichte. Beiträge zur Geistesgesch. Oesterreiches 1740-1848, 1943 F. M a a s s, Der Josephinismus, Quellen zu seiner Gesch. in Oesterreich 1760-90. I (bis 1769) 1951, II (bis 1790) 1953.

τῶν ἀρχῶν τῆς Διαφωτίσεως ἢ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε τόσον ἀπόλυτος, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατέστη ἐν τῇ Αὐστροουγγαρίᾳ κρατικὸν καθίδρυμα, οἱ δὲ ἱερεῖς ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους. Οἱ ἐπίσκοποι περιορίσθησαν σχεδὸν μόνον εἰς τὸ τελετουργικόν, τὴν δὲ διοικητικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ἤσκηον οἱ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐντεταλμένοι κρατικοὶ ὑπάλληλοι.

Ἡ μεγαλύτερα ἄνω δοκιμασία ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν Ρ.Ε. ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1789), ἥτις ἐπετέθη δι' ὄλων αὐτῆς τῶν μέσων κατὰ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν γένει. Οὐ μόνον δὲ ἐδήμειυσεν αὕτη τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν καὶ ἐβεβήλωσεν τοὺς ναοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ διατάγματος... κατήργησεν (!) τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καθιερώσασα ἀντ' αὐτῆς τὴν λατρείαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἐν συνεχείᾳ ἐπεκράτησαν συντηρητικώτεραι ἀρχαί, ἀνεγνωρίσθη ἡ ὑπαρξίς τοῦ Ἰπερτάτου Ὀντος, τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ διεκηρύχθη, ὅτι ἡ καλλίτερα λατρεία εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων (Δεῖσμός). Ἡ ἐν γένει προσπάθεια ὀνομάσθη «θεοφιλανθρωπισμός» (1799-1801) καὶ ἐγένεε ἡ σχετικὴ θρησκευτικὴ διοργάνωσις μετὰ εἰδικῆς λειτουργίας κ.λ.π. Ἐν τέλει ὅμως, ὡς ἦτο φυσικόν, δεδομένου, ὅτι αἱ θρησκείαι δὲν δημιουργοῦνται διὰ πολιτειακῶν διατάξεων, διεκηρύχθη ἡ ἀνεξίθρησκεία⁴¹¹. Οὕτω αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ 19ου αἰῶνος εὔρον τὴν Ρ.Ε. ἐν Εὐρώπῃ ἐν καταστάσει διαλύσεως. Ὁ 18ος αἰὼν διὰ τῆς δημεύσεως τῆς κατὰ τόπους ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (Säcularisation) ἐπετέλεσε τὸ μέγα ἔργον τῆς συντριβῆς τῆς κοσμικῆς δυνάμεως τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δημιουργίας τῶν ἀπαραιτήτων ἐκείνων προϋποθέσεων διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ρ.Ε. διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν πνευματικῶν αὐτῆς δυνάμεων.

Πράγματι εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ συντριβὴ τῆς κοσμικῆς δυνάμεως καὶ τῶν κατὰ κόσμον στηριγμάτων τῆς Ρ.Ε. ἀπετέλεσε πηγὴν δυνάμεως δι' αὐτήν. Αἱ εὐνοϊκαὶ συνθήκαι, αἵτινες ἐπηκολούθησαν διὰ τοῦ ἐκ τῶν ναπολεοντειῶν ἐκστρατειῶν ἐπελθόντος πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χάους καὶ τοῦ ἐκ τῆς Διαφωτίσεως πνευματικοῦ, ἡ ἄδικος ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος μεταχειρίσις τοῦ Πάπα κλπ., πάντα ταῦτα ἐδημιούργησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης τὴν νοσταλγίαν πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐθεντίαν⁴¹². Ὁ Παπισμός ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης ἀπέδειξεν

411. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, ἔνθ' ἀν. σελ. 588 ἐξ.

412. Πρβλ. Ρ. Lippert, Die Kirche Christi, 1932 σελ. 45 ἐξ. «Aber nun, in den Stürmen der neuen Zeit, war wieder alles gefährdet, und es erschien die Stärkung der Zentralgewalt nicht mehr bloss als ein politischer oder theoretischer Anspruch der Päpste, sondern geradezu als eine Lebensnotwendigkeit der Kirche. Nicht nur die Verbindung der Bischöfe mit Rom, sondern auch die Zentralisierung der Untergeordneten Vollmachten und ihrer Träger wurde in einem Grade verstärkt wie man es bis dahin nicht für möglich gehalten hätte».

ἀπαξ ἔτι τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἱκανότητα προσαρμογῆς καὶ ἀξιοποιήσεως τῶν ἐκάστοτε ἐμφανιζομένων εὐνοϊκῶν συνθηκῶν. Οὕτω κατώρθωσε νὰ κινητοποιήσῃ μεγάλα τμήματα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ αὐτῆς καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὰς κυβερνήσεις τῶν διαφόρων Κρατῶν εἰς τὴν δι' εἰδικῶν συνθηκῶν—Κογκορδάτων ρύθμισιν τῶν μετ' αὐτῆς σχέσεων καὶ δι' τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν θρησκευτικὸν εἰς γένει βίον τῶν κατὰ τόπους τμημάτων τῆς Ρ.Ε. Ἰδιαίτερος σπουδαία σχετικῶς ὑπῆρξεν ἡ διακυβέρνησις τοῦ Πάπα Θ' (1846-1878), ἥτις ἐνεκαινίασεν νέαν ἐποχὴν τῶν Κογκορδάτων, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰδικῇ κατεβλήθη ὑπὸ διακεκριμένων προσωποποιήσεων ὡς π.χ. οἱ Goerges⁴¹³, Ketteler⁴¹⁴ προσπάθεια ἐναρμονίσεως καὶ συνεργασίας (Koordination) τῶν δύο ἐξουσιῶν δι' ἀμοιβαίας καλῆ τῇ πίστει ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας ἐκάστης εἰς τὸ πεδίον τῆς ἀρμοδιότητός της, τῶν ἀμφισβητουμένων σημείων ρυθμιζομένων δι' εἰδικῶν συνθηκῶν—Κογκορδάτων. Τὸ ἔτος ἕμως 1870 ἔλαβε χώραν γεγονός μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ρ.Ε. καὶ τῆς Πολιτειακῆς ἐν γένει ἐξουσίας, ἡ κατάργησις τοῦ παπικοῦ Κράτους. Ὅτε δηλ. ὁ Πάπας κατέκτα διὰ τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἀπεγυμνοῦτο ταυτοχρόνως πλήρως τῆς κοσμικῆς. Ἡ ἀκουσία αὕτη καὶ παρὰ τὰς καταβληθείσας ἀπεγνωσμένας ὑπὸ τοῦ Παπισμοῦ προσπάθειάς τελεσιδῆκος στέρησις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἀπετέλεσεν οὐ μόνον πηγὴν εὐλογίας διὰ τὴν Ρ.Ε. ἀλλὰ καὶ προσδιώρισεν ὀριστικῶς τὴν περαιτέρω πορείαν της θεμελιουμένης κυρίως ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς πνευματικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀπογύμνωσις τῆς Ρ.Ε. ἀπὸ πάσης κοσμικῆς δυνάμεως ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἀσκήσεως μεγίστης πνευματικῆς ἐπιρροῆς. Ἐνῶ ὡς κοσμικὴ δύναμις ἡ Ρ.Ε. κατέστη ἐξηρητημένη καὶ ὑποτελής, ὡς πνευματικὴ δύναμις ἠνάγκασεν ἐπανεπιλημμένως τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συμπαράστασίν της. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πάπαν Πίον Θ', ὁ ὁποῖος παρὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἀνάγκης ὑπογραφέντα Κογκορδάτα παρέμεινε φανατικῶς προσηλωμένος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παποκαισαρισμοῦ, ὁ Πάπας Λέων ΙΓ' ⁴¹⁵ συνέλαβεν εἰς βάθος τὸ πρόβλημα καὶ διεκλήρουξε τὴν ἔκτοτε κρατοῦσαν ἐν τῇ Ρ.Ε. ἀρχὴν καθ' ἣν Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἔχουν θεῖαν τὴν προέλευσιν ἐφωτισμένοι διὰ πρωτογενοῦς ἐξουσίας καὶ συνεπῶς κυρίαρχος ἐκάστη εἰς τὸ πεδίον τῆς ἀρμοδιότητός της.

(Συνεχίζεται)

413. Πρβλ. G. Kallen, Joseph von Görres und d. deutsche Idealismus, 1926

414. Πρβλ. K. v. Kötth, W. E.v. Ketteler, 2a έκδ. 1927.

415. Πρβλ. O. Schilling, Die Staats- und Soziallehre des Papstes Leo